

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПОЛІТИКИ

*Навчально-методичний посібник для студентів
Напрямок підготовки 052-Політологія*

**Івано-Франківськ
2021**

УДК 32 (075.8)
ББК 66.5

Москалюк М.Ф. Загальна теорія політики: Навчально-методичний посібник для студентів. Напрямок підготовки - 052 Політологія. - Івано-Франківськ, 2021.- 88 с.

Рецензенти:

Мазак А. В.-кандидат наук з державного управління, доцент, заступник директора Інституту гуманітарної підготовки та державного управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу;

Доцяк І. І.-кандидат політичних наук, доцент кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

(протокол № 8 від 4 березня 2021 року)

Зміст

Вступ.....	4
Опис навчальної дисципліни.....	8
Структура навчальної дисципліни.....	9
Теми семінарських занять.....	12
Самостійна робота.....	13
Навчальна програма курсу.....	19
Плани та методичні рекомендації до семінарських занять.....	49
Програмові вимоги.....	79
Орієнтовна тематика курсових робіт.....	82
Рекомендована література.....	84

Вступ

Політологія - наука про політику та її взаємовідносини з людиною і суспільством. З огляду на те, що політика це складний соціальний феномен, вона потребує комплексних підходів щодо її осмислення. Саме тому в рамках суспільствознавчих студій існує цілий ряд наук, які вивчають різні аспекти світу політики. Загальна теорія політики знаходиться в центрі системи політичних наук. Це пояснюється тим, що вона, по-перше, вивчає політичну сферу життя суспільства як свій єдиний і основний об'єкт;

- по-друге, розглядає політику як цілісну систему;
- по-третє, вивчає загальні закономірності виникнення, становлення, розвитку та функціонування політичної сфери життя суспільства, політичних інститутів та процесів, аналізує властиві тільки політиці специфічні закономірності владних відносин.

Для студентів інших спеціальностей дана проблематика вивчається в межах політології. Для студентів-політологів окреслене коло питань вимагає більш детального та глибшого осмислення. Тому **метою викладання навчальної дисципліни** „Загальна теорія політики” є формування у студентському середовищі базових знань про політику, політичну владу, політичну систему, політичні процеси, оволодіння студентами основними категоріями та теоретичними підходами сучасної політичної науки, а також створити підґрунтя для вивчення конкретних політологічних дисциплін та спецкурсів, необхідних для професійного становлення висококваліфікованих фахівців-політологів. Також початковий курс “Загальна теорія політики” формує навички самостійної роботи, допоможе студентам оволодіти засадами політичної теорії та політологічного аналізу, сприятиме отриманню необхідних компетенцій, вмінь та навичок, необхідних для професійної діяльності.

За результатами навчання студенти повинні

знати:

- історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, її цінності та досягнення;
- предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності;
- сутність політики, головні її ознаки та структурні елементи;
- предмет, методи і категорії політичної науки;
- основні суб'єкти і об'єкти політики;
- місце теорії політики в системі наук про суспільство;
- рівні, види, рушійні сили, засоби та межі політики в суспільстві;
- сутність понять “влада” і “політична влада”;
- концепції політичної влади та демократії;
- зміст об'єктивного та суб'єктивного виміру політики;
- сутність, структуру і функції політичної культури;
- специфіку макрополітичної структури суспільства;
- зміст системних концепцій;
- основні типології політичних систем;
- ознаки, функції та типи держави;
- особливості недержавних інститутів у макрополітичній структурі;
- концептуальні підходи і механізми функціонування політичного процесу в мікро-макро-та-мегапросторі;
- сутність та типологію політичних режимів;
- зміст політичного елітизму і політичного лідерства;
- підходи до класифікації виборчих систем в сучасній політичній науці;
- сучасні теорії модернізації та транзиту.

вміти:

- критично мислити у сфері професійної діяльності;
- використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично- дослідницький апарат сучасної політичної науки;

- застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки;
- описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.
- аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування;
- аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні;
- застосовувати теорії та методи політології у професійній діяльності;
- пояснити різницю між політологією та загальною теорією політики;
- аналізувати сучасні концепції еліт;
- визначати об'єктивні та суб'єктивні сторони лідерства;
- аналізувати шляхи формування та системи рекрутування еліт;
- пояснити різницю між основними типами політичних систем;
- класифікувати політичні партії і об'єднання;
- аналізувати вплив політичної ідеології на життя сучасної України;
- пояснити місце і роль політичної культури в загальній системі культури і в політичному житті суспільства;
- аналізувати місце політичного рішення в політичній діяльності;
- пояснювати та оцінювати глобалізаційні та інтеграційні процеси;
- визначати основні напрямки розвитку світової політики та місце України в міжнародних відносинах;
- застосовувати отримані теоретичні знання на практиці, аналізуючи сучасні актуальні проблеми політичного життя України та інших країн світу.

Система оцінювання знань студентів регламентується Порядком організації та проведення оцінювання успішності студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та включає в себе поточний і семестровий контроль.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять шляхом оцінювання усних або письмових відповідей з окремих тем навчальної дисципліни. Оцінки виставляються в національній шкалі: відмінно – “5”, добре – “4”, задовільно – “3”, незадовільно – “2”.

Семестровий контроль здійснюється у формі екзамену

Вид контролю	Поточний контроль	Індивідуальна робота №1 (захист реферату з обраної теми)	Індивідуальна робота №2 (захист монографії)	Загальна сума балів	Екзамен	Підсумкова оцінка у 100-бальній шкалі
Максимальна кількість балів, яку може набрати студент	40	5	5	50	50	100 (50+50)

Завдання	Кількість балів
1 теоретичне	15 балів
2 теоретичне	15 балів
3 практичне	10 балів
4 тестове	5 балів
5 знання політологічних понять та термінів	5 балів
Разом	50 балів

Шкала оцінювання успішності

Університетська	Національна	Шкала ЕКТС
90 – 100	відмінно	A
80 – 89	добре	B
70 – 79		C
60 – 69	задовільно	D
50 – 59		E
25 – 49	незадовільно	FX
1 – 24		F

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів–6	Галузь знань <u>05“Соціальні та поведінкові науки”</u> (шифр і назва)	Нормативна (за вибором)	
	Напрямок підготовки <u>О52 Політологія</u> (шифр і назва)		
Індивідуальне науково-дослідне завдання – 10 год.	<u>ОНП:Політологія.Національна безпека</u> <u>ОНП:Політологія</u>	Рік підготовки:	
		I II	I II
		Семестр	
		II III	II III
Загальна кількість годин–180		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних–4 самостійної роботи студента–6	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <u>бакалавр</u>	30 год.	10/10 год.
		Практичні, семінарські	
		30 год.	10/4 год.
		Лабораторні	
		__ год.	__ год.
		Самостійна робота	
		110 год.	160год.
Індивідуальні завдання: 10__ год.			

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових тем і модулів	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб	інд	с. р.		л	с	лаб	інд	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Вступ до курсу “Загальна теорія політики” (ЗТП), його мета, завдання та структура.	6	2				4	10	2				8
Тема 2. Визначення предметного поля ЗТП. Методи вивчення політики	10	2	2			6	10	2				8
Тема 3. Соціум і політика	10	2	2			6	12	2	2			8
Тема 4. Влада і політичне життя суспільства	10	2	2			6	10	2				8
Тема 5. Демократія як форма і спосіб організації суспільно-політичного життя	8	2				6	8					8
Тема 6. Просторово-часові та динаміко-статистичні характеристики політики	10	2	2			6	10	2				8

Тема 7. Сутність та структура суб'єктивного виміру політики. Політична свідомість та ідеологія	10	2	2			6	10		2			8
Тема 8. Макрополітична структура суспільства: теоретичні моделі та інституціональні компоненти	14	2	2		4	6	8					8
Тема 9. Держава як інститут політичної системи	10	2	2			6	10		2			8
Тема 10. Недержавні інститути в макрополітичній структурі	10	2	2			6	10		2			8
Тема 11. Концептуальні підходи і механізми функціонування політичного процесу	10	2	2			6	10		2			8
Тема 12. Політичні режими	8		2			6	8					8
Тема 13. Агенти політичних відносин	10	2	2			6	8					8
Тема 14. Політичні	8	2				6	13				5	8

еліти і політичне лідерство											
Тема 15. Виборчий процес	8		2			6	8				8
Тема 16. Світовий політичний процес	14		2		6	6	8				8
Тема 17. Сутність політичних змін. Стабільність і кризи в соціально- політичному розвитку.	8	2				6	8				8
Тема 18. Модернізація і транзит	10	2	2			6	6				6
Тема 19. Політика в соціальному вимірі: соціальний досвід і політичні традиції	6		2			4	13			5	8
Усього годин	180	30	30		10	110	180	10	10	10	150

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна ф.н.	Заочна ф.н.
1.	Визначення предметного поля ЗТП. Методи вивчення політики	2	
2.	Соціум і політика	2	2
3.	Влада і політичне життя суспільства	2	
4.	Просторово-часові характеристики політики	2	
5.	Сутність та структура суб'єктивного виміру політики	2	2
6.	Макрополітична структура суспільства	2	
7.	Держава як інститут політичної системи	2	2
8.	Недержавні інститути в макрополітичній структурі суспільства	2	2
9.	Концептуальні підходи і механізми функціонування політичного процесу	2	2
10.	Політичні режими	2	
11.	Агенти політичних відносин	2	
12.	Виборчий процес	2	
13.	Світовий політичний процес	2	
14.	Модернізація і транзит	2	
15.	Контрольна робота	2	
Разом		30	10

САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	<p><u>Вступ до курсу “Загальна теорія політики” (ЗТП), його мета, завдання та структура</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Становлення політології як науки. 2. Мета, завдання та структура ЗТП. 3. Огляд джерел і літератури з курсу. 	6
2	<p><u>Визначення предметного поля ЗТП. Методи вивчення політики</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Політичне життя як об’єкт пізнання. Предмет політичної теорії. 2. Проблема законів політології. 3. Логіка пізнання політики і структура політичної науки. 4. Формування методологічного інструментарію аналізу політичних явищ. 5. Класифікація методів вивчення політики. 6. Методологія сучасних досліджень політичного життя. 	6
3	<p><u>Соціум і політика</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Еволюція уявлень про політику: основні етапи і парадигми. 2. Особливості сучасних інтерпретацій політики. 3. Політика як соціальна реальність, її основні сутнісні характеристики. 	6
4	<p><u>Влада і політичне життя суспільства</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Категорії політичної влади і впливу. 2. Генеза і природа публічної влади. 3. Структура і легітимність політичної влади. 	6
5	<p><u>Демократія як форма і спосіб організації суспільно-політичного життя</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття, сутність, концепції та типологія демократії. 2. Критерії, принципи та ознаки демократії. 3. Особливості становлення і розвитку демократії в Україні. 	6
6	<p><u>Просторово-часові та динаміко-статистичні характеристики політики</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Структура об’єктивного виміру політики. 2. Цінності і норми в політиці. 3. Просторово-часовий континуум політичної сфери. 	6

	4. Політичний порядок і зміни.	
7	<p><u>Сутність та структура суб'єктивного виміру політики.</u> <u>Політична свідомість та ідеологія</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Зміст та специфіка суб'єктивного виміру політики 2. Політична свідомість як суб'єктивна рефлексія і актуальний орієнтир в політиці 3. Практично-перетворююча активність соціальних суб'єктів і політичні відносини. Концепція "раціонального вибору політичних дій". 4. Політичні інститути і соціальне спілкування. Концепція "нового інституціоналізму". 5. Політична ідеологія 	6
8	<p><u>Макрополітична структура суспільства: теоретичні моделі та інституціональні компоненти</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Теоретичні моделі макрополітичної організації суспільства: еволюція і типи 2. Класичні концепції політичної системи(Д. Істон, Г. Алмонд, К. Дойч). 3. Сутність, функції та типологія політичних систем 4. Сучасні постсистемні підходи до макрополітики 5. Підсистеми в макрополітичній структурі. 	6
9	<p><u>Держава як інститут політичної системи</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття, ознаки та функції держави. Різноманітність концептуальних підходів до визначення держави. 2. Типологія держав 3. Основні тенденції розвитку державності в сучасному світі 	6
10	<p><u>Недержавні інститути в макрополітичній структурі</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття, природа і типологія недержавних інститутів. 2. Партії як політичні інститути: генеза, ознаки та роль в суспільно-політичному житті. 3. Класичні теорії політичних партій і партійних систем. 4. Групи тиску: поняття, суспільні функції та технологія діяльності. 	6

11	<p><u>Концептуальні підходи і механізми функціонування політичного процесу</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сутність і типологія політичних процесів 2. Структура і актори макрополітичного процесу 3. Механізми випрацювання і здійснення державної політики. Процес прийняття державних рішень. 	6
12	<p><u>Політичні режими</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття і сутність політичного ежиму. 2. Методи державного управління в структурі політичного режиму. 3. Типологія політичних режимів. 	6
13	<p><u>Агенти політичних відносин</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття агента політичних відносин. 2. Основні підходи щодо інтерпретації суб'єктів і об'єктів політики. 3. Види політичних агентів. 	6
14	<p><u>Політичні еліти і політичне лідерство</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сутність і типи політичних еліт. Зміст елітарних концепцій. 2. Феномен політичного лідерства, його типологія і функції. 3. Особа політичного лідера, проблеми його відбору і формування. 	6
15	<p><u>Виборчий процес</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сутність, функції та технологія виборів. 2. Типи виборчих систем та їх вплив на політичні 	6

	інститути 3. Виборча система України: проблеми становлення та розвитку.	
16	<u>Світовий політичний процес</u> 1. Міжнародний політичний процес: поняття, основні концептуальні засади аналізу, закономірності та тенденції розвитку. 2. Політичні аспекти глобальних проблем сучасності	6
17	<u>Сутність політичних змін. Стабільність і кризи в соціально-політичному розвитку.</u> 1. Поняття політичних змін. 2. Основні підходи щодо визначення природи політичних змін. 3. Типологія політичних змін. 4. Проблема стабільності політичного розвитку. 5. Кризи і конфлікти в політичному розвитку.	6
18	<u>Модернізація і транзит</u> 1. Поняття, типологія та етапи політичної модернізації. 2. Виникнення і розвиток теорії модернізації. 3. Політична транзитологія: основні сутнісні характеристики та концепції. 4. Футурулогія політики. Теорія синергетики.	6
19	<u>Політика в соціальному вимірі: соціальний досвід і політичні традиції</u> 1. Сутність, структура і функції політичної культури. 2. Типологія політичної культури. 3. Шляхи формування політичної культури: вітчизняний та зарубіжний досвід.	12

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Організація самостійної роботи. – справа індивідуальна, яка залежить від рівня підготовки та загального рівня розвитку конкретного студента, його особистих якостей і бажання оволодіти фахом, а також вимогливості викладача та можливостей доступу до джерел інформації.

Вона передбачає підготовку до семінарських занять та іспиту, роботу над питаннями, що виносяться на самостійне ознайомлення; опрацювання рекомендованої літератури; підготовку реферату чи доповіді.

Самостійна робота студентів забезпечується наступними навчально-методичними засобами: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій, інтерактивними навчально-методичними комплексами дисципліни, комп'ютерною технікою. Студентам також рекомендується для індивідуального опрацювання відповідна наукова, публіцистична література, періодичні видання. Самостійна робота студента над засвоєнням навчального матеріалу може виконуватися у бібліотеці, навчальних кабінетах і лабораторіях, комп'ютерних класах, а також у домашніх умовах.

Обсяг і зміст самостійної роботи визначає викладач, узгоджує її з іншими видами навчальної діяльності, розробляє методичні засоби проведення поточного та підсумкового контролю, здійснює діагностику якості самостійної роботи студента (як правило, на індивідуальних заняттях), аналізує результати самостійної навчальної роботи кожного студента.

Усне опитування згідно завдань до самостійної роботи, насамперед індивідуальних завдань, є складовою підсумкового контролю.

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАУКОВО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ (ІНДЗ)

Практичним втіленням самостійної роботи з навчальним матеріалом є виконання студентом індивідуального науково-дослідного завдання (ІНДЗ) у вигляді аналітичної довідки за обраною проблематикою. Це орієнтація студентів на виконання творчих робіт – невеликих за обсягом самостійних праць із проблем, які вони обирають в процесі проведення занять. Написання творчих робіт передбачає короткий виклад проблеми, її всестороннє висвітлення у сучасній зарубіжній і вітчизняній науковій літературі та можливі шляхи її вирішення із обранням власного підходу і його аргументація з посиланням на відповідні джерела.

Підготовлене у письмовому (друкованому) вигляді ІНДЗ оформляється згідно вимог щодо робіт такого характеру. Його обсяг складає не менше 15 сторінок.

Текст слід відповідним чином структурувати (виділити розділи, параграфи тощо); дається аналіз вивченої літератури та пропонується власна інтерпретація висновків та фактів, з якими ознайомився студент під час роботи над основними джерелами. На початку роботи міститься план, наприкінці – список використаної літератури. Максимальна оцінка – 5 балів.

Приклади ІНДЗ:

Охарактеризувати зміст поняття “політичний простір” та здійснити порівняльний аналіз політичного простору з простором фізичним та географічним.

Розкрити спільні та відмінні риси парламентської та президентської республіки.

Критерії оцінювання ІНДЗ:

- складність обраної теми;
- зміст, теоретичне узагальнення, обґрунтованість висновків;
- кількість використаних джерел та літератури;
- рівень знань дослідженої теми.

Навчальна програма курсу

Розділ I. Теоретико-методологічні засади

“Загальної теорії політики” (ЗТП).

Тема 1. Вступ до курсу ЗТП

1. Становлення політології як науки.

Три етапи становлення політології: філософський, емпіричний, критичного переосмислення (рефлексій). Функції політології. Суспільна значущість політичної науки, її функціональне призначення. Зростання ролі науки про політику на сучасному етапі. Значення політології для формування політичної свідомості та культури студентів.

2. Мета, завдання, зміст та структура курсу “Загальна теорія політики”.

Обґрунтування мети та завдань. Характеристика розділів програми. Огляд джерел і літератури та їх класифікація.

Тема 2. Визначення предметного поля ЗТП. Методи вивчення політики

1. Політика як об’єкт і предмет наукового пізнання.

Перелік наук, що вивчають політику: історична ретроспектива та сучасність. Місце політології в системі наук про політику, її відмінність та значущість.

2. Загальна теорія політики і політологія: проблема предмету дослідження.

Еволюція уявлень про зміст і межі предмета політології. Предмет політичної теорії. Загальна теорія політики як одна з наук про політику, яка, інтегруючи результати інших суспільних дисциплін, вивчає, по-перше, політичну сферу життя суспільства і людини не в загальному ряді серед інших об’єктів (як філософія, історія та ін.), а як єдиний і основний об’єкт; по-друге, вивчає не окремі аспекти політичного життя як психологія, правознавство та ін., а розглядає його як цілісну багатовимірну систему у всіх проявах; по-третє, в якості головного свого предмета вивчає властиві лише політиці закономірності

владних відносин на всіх рівнях (від державних інститутів до психології і культури володарювання).

3. Логіка пізнання політики.

Фундаментальні та прикладні дослідження в політичній науці. Емпіричний і теоретичний рівні політичного знання. Основні аспекти вивчення політичного життя в межах навчального курсу політології: інституціональний, субстаціональний, функціональний та ін. Структура політичної науки. Політологічні субдисципліни: політична соціологія, філософія, психологія, історія, географія та ін. Проблема співвідношення предметів ЗТП і політологічних субдисциплін.

Функції ЗТП: теоретико-методологічна, науково-пізнавальна, інформативна, навчально-просвітницька, аналітична, прогностична, інноваційна, прикладна, консультативна, соціально-адаптивна та ін.

4. Формування методологічного інструментарію аналізу політичних явищ.

Етапи еволюції методів вивчення політики:

I. Класичний період (до XIXст.), пов'язаний, в основному, з дедуктивним, логіко-філософським і морально-аксіологічним підходами (Платон, Арістотель, Н. Макіавеллі, Ш. -Л. Монтеск'є).

II. Інституціональний період (сер.XIX-поч.XX). Основні методи – історико-порівняльний і нормативно-інституціональний (А. де Токвіль, Дж. Мілль, К. Маркс, Ф. Енгельс, Г. Адамс, Д. Берджес, М. Вебер, Г. Моска, В. Парето).

III. Біхевіористський період (50-70pp. XXст.). Переважання кількісних методів.

IV. Постбіхевіористський період. Поєднання “традиційних” і “нових” методів (С. Райд, Д. Геллап, П. Лазарфельд, Д. Істон та ін.).

5. Типологія методів дослідження політики:

Перший підхід: 1) загальнонаукові методи: а) логіко-евристичні: статистичний аналіз і математичне моделювання, діагноз і прогноз, визначення і класифікація, порівняння і аналогія, індукція і дедукція, аналіз і синтез; б) філософсько-аксіологічні: діалектичний метод, системний, структурно-функціональний;

2) соціально-гуманітарні методи: порівняльно-історичний, синхронно-компаративний, контент-аналіз, тести, шкалювання, інтерв'ю, анкетне опитування тощо; 3) спеціально-наукові методи: моделювання з використанням елементів теорії ігор, порівняльний аналіз держав і партій з використанням комп'ютерної техніки тощо.

Другий підхід: 1) якісні методи; 2) кількісні методи.

Третій підхід: 1) загальні методи: соціологічний, культурологічний, нормативно-ціннісний, функціональний, біхевіористський, інституціональний, антропологічний тощо; 2) загальнонаукові методи: аналізу і синтезу, історіологічний, моделювання, прогностичний, математичний; 3) методи емпіричних досліджень: використання статистичних даних, аналіз документів, анкетне опитування, лабораторні експерименти тощо.

Функціональні завдання методологічного інструментарію.

6. Інструментальні підходи і аналітичні методики в сучасних дослідженнях політичного життя.

Порівняльний (компаративний метод): а) порівняльний аналіз держав (А. Бенкс, Р. Текстор, Массачусетський технологічний інститут); б) порівняльний аналіз націй (Г. Гецков, Р. Раммель, Північно-Західний університет); в) "Йельська програма збору політичних даних" (Б. Рассет, Х. Алкер, Йельський університет). Метод моделювання політики. Л. Річардсон "Математична психологія війни". "Експертні системи" і "штучний інтелект" в прикладному політологічному аналізі (Ч. Маклелланд, Л. Блумфілд).

Розділ II. Політичне життя суспільства.

Тема 3. Соціум і політика

1. Еволюція уявлень про політику: основні етапи і парадигми.

Сутність терміну "політика". Теологічна концепція інтерпретації політики. Державоцентристський етап еволюції уявлень про політику (від античності – до сер. XVIIст.). Ототожнення політичної сфери із сферою державних відносин. Державоцентристське розуміння політики Платоном і Арістотелем, Н.

Макіавеллі, Т. Гоббсом. Перехідний етап від державоцентристського до соціологічного бачення політики (серед. XVII - серед. XIX ст.). Зміщення акцентів із аналізу власне держави на взаємодію держави і громадянського суспільства при збереженні панівного становища держави. Демократичні або ліберальні концепції політики (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Ш.-Л. Монтеск'є): теорії суспільного договору, розподілу влади, народного суверенітету. Формування натуралістичного підходу до розуміння політики: географічна концепція (Ж. Боден, Ш.-Л. Монтеск'є).

2. Особливості сучасних інтерпретацій політики.

Соціоцентристський етап еволюції уявлень про політику (із серед. XIX ст.). Тракткування політики як соціального феномена. Марсистська концепція інтерпретації політики: політика як продукт розвитку економіки та боротьби класів. Теорія расової боротьби (Л. Гумплович і Г. Ратценхоф). Конфліктологічні концепції політики (К. Шмітт, Р. Дарендорф). Завершення формування натуралістичного підходу інтерпретації політики: біологічна концепція (Ч. Ламброзо, М. Нордау), психологічна концепція (Г. Тард, Г. Лебон, Л. Гумплович, Е. Дюркгейм та ін.). Культурологічні теорії політики. Концепція політики М. Вебера. Системна теорія політики Т. Парсонса. Біхевіористський підхід у трактуванні політики (Ч. Мерріем, Г. Лассуел, П. Блау, С. Грама та ін.). Комунікативна концепція політики (Х. Арендт і К. Дойч) та її т. зв. постмодерністське розуміння.

Формування умов вірогідного четвертого етапу еволюції уявлень про політику.

3. Політика як соціальна реальність, її основні сутнісні характеристики.

Три взаємопов'язані аспекти політики: 1) політика як сфера суспільного життя; 2) як вид людської діяльності і соціальної поведінки; 3) як тип соціальних відносин.

Об'єктивний та суб'єктивний підхід щодо осмислення сутності політики. Проблема формування визначення політики: соціологічні, субстанційні та наукові трактування. Рушійні сили, мета, засоби та структура політики. Основні підходи щодо окреслення причин і обставин виникнення політики. Види

політики: критерії визначення. Межі політики в суспільстві, її зв'язок з іншими суспільними сферами. Роль та місце політики в суспільстві. Функції політики. Головні фактори політики: географічні, демографічні, економічні, соціальні, культурні.

Тема 4. Влада і політичне життя суспільства.

1. Влада як явище суспільного життя.

Амбівалентність феномена влади. Ранні концепції інтерпретації влади: Конфуцій – прихильник божественного походження влади і патріархально-патерналістського її трактування; Мо Цзи, Арістотель про природне походження влади. Обґрунтування влади в Нові часи: теорія суспільного договору (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є).

Сучасні інтерпретації феномена влади. Атрибутивні концепції влади:

а) потенційно-вольові (Г. Гегель, К. Маркс, Й. Фіхте, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, М. Вебер); б) інструментально-силові (Т. Гоббс, Д. Кетлін, Т. Моргенау); в) структурно-функціональні (Т. Парсонс, Д. Істон, Г. Алмонд, М. Крозьє, Т. Кларк, М. Роджерс).

Реляційні концепції влади (трактування влади як соціальні відносини): а) біхевіористський підхід (Г. Лассуел, А. Каплан); б) теорія “опору” (Д. Картрайт, Дж. Френч, Б. Рейвен та ін.) про класифікації різних форм і ступенів опору в системі владних відносин; в) теорія “обміну ресурсами” (П. Блау та ін.). Пояснення влади через керівний розподіл ресурсів між володарем і підвладним; г) теорія “розподілу зон впливу” (Д. Ронг) про постійний обмін ролями суб'єкта і об'єкта влади.

Інтеракціоністські концепції влади (К. Шмідт, Р. Дарендорф, Л. Козер та ін.). Влада як можливість прийняття рішень, що регулюють розподіл благ в конфліктних ситуаціях.

Психологічна концепція влади (З. Фрейд, К.Г. Юнг).

Марксистська теорія про класовий характер влади (К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін).

Комунікативні (Х. Арндт, Ю. Хабермас) та постструктуралістські (М. Фуко, П. Бурдьє) концепції влади. Розгляд влади як багаторазово опосередкований та ієрархізований механізм спілкування між людьми, що відбувається в соціальному полі і просторі комунікацій.

Види влади як суспільного явища.

2. Генеза і природа публічної влади.

Потестарна (додержавна) влада, основні форми її організації. Три основних шляхи політогенезу: а) військовий (посилення ролі вождя та його дружини); б) аристократичний (носіями публічної влади поступово стають представники родо-племінної аристократії, які концентрують в своїх руках військове, релігійне і адміністративно-господарське керівництво); в) плутократичний (пов'язаний з нагромадженнями окремими общинниками матеріальних багатств та посиленням завдяки цьому своєї влади). Наслідок політогенезу – формування відокремленого і відчуженого від общини адміністративного апарату управління, а також асиметричної і амбівалентної структури відносин публічної влади.

Сутність політичної влади та її головні властивості: верховенство, суверенітет, авторитарність, відповідальність, примусовість. Функції влади. Співвідношення державної і політичної влади.

3. Структура і легітимність державної влади.

Структурні компоненти влади: а) агенти; б) цінності; в) способи; г) ресурси. Механізм здійснення політичної влади. Г. Лассуел і М. Вебер про політичне панування і легітимність. Влада як співвідношення панування і підпорядкування між соціальними групами. Джерела влади. Зміст концепції поділу влади.

Основні способи існування влади (залежність, незалежність, взаємозалежність між соціальними суб'єктами). Напрямки і способи функціонування влади: керівництво, управління, контроль, прийняття рішень. Методи здійснення влади: співробітництво і суперництво, заохочення і примус. Типи та види влади. Традиційні форми політичної влади: монархія, демократія,

аристократія, технократія, охлократія, бюрократія, теократія, плутократія, елітократія.

Тема 5. Демократія як форма і спосіб організації суспільно-політичного життя.

1. Поняття демократії. Витоки та основні історичні форми демократії.

Демократія як гуманістична цінність. Сутнісні риси демократії як процесу, способу організації і функціонування суспільно-політичного життя та форми здійснення влади. Багатоаспектність демократії як соціально-політичного і правового явища (народовладдя, ідея і світоглядна орієнтація різних соціальних груп, принципи, методи і режими функціонування відповідних соціально-політичних систем; форма держави і спосіб організації діяльності громадських організацій; єдність прав і обов'язків громадян). Принципи і ознаки демократії.

Виникнення та етапи розвитку демократії

2. Основні концепції демократії.

Класична, ліберальна, соціальна, представницька, плюралістична, елітарна, плебісцитарна та ін. теорії демократії: сутнісні ознаки та особливості. Різноманітність теорій демократії.

3. Типологія демократії.

Критерії типологізації: а) за формою здійснення влади (пряма, плебісцитарна, представницька); б) за трактуванням поняття “народ” (всезагальна, обмежена, охлократія); в) за джерелами влади (індивідуалістська, плюралістична, колективістська); г) за реалізацією рівності політичних прав громадян (політична, соціальна); д) за ступенем підкорення меншості більшості (деспотична, тоталітарна, конституційна).

Особливості ліберальної, колективістської, “соціалістичної”, плюралістичної демократії. Пряма, представницька та плебісцитарна демократія.

4. Роль і місце демократії в суспільно-політичному житті.

Демократизація – вирішальний чинник оновлення сучасного світу. Вірогідні переваги та недоліки демократії. Україна в сучасних демократичних процесах.

Шляхи лібералізації та реформування українського суспільства. Демократія як глобальний процес.

Розділ III. Об'єктивний вимір політики

Тема 6. Просторово-часові та динаміко-статистичні характеристики політики

1. Проблема можливості об'єктивного бачення політики.

Структура об'єктивного виміру політики: а) владні регулятиви і ціннісні орієнтири; б) політичний простір і час; в) політичний порядок і зміни.

Проблема об'єктивного бачення політики. Фахове об'єктивне обґрунтування політики політологами.

2. Ціннісні орієнтири і владні регулятиви в структурі політичного життя. Політичні норми .

Системоутворююча роль політичних установок. М. Вебер про легітимацію політичної влади. Комунікативна модель легітимації влади Ю. Хабермаса. Рівні політичної соціалізації: а) первинне засвоєння цінностей і норм; б) визнання (невизнання) і підтримка існуючої системи влади; в) визначення своєї позиції всередині політичного поля.

Місце цінностей і норм у політиці.

3. Просторово-часовий континуум політичної сфери. Мікро-макро-мегаполітика.

Політичний простір, його сутнісні характеристики та вплив на політику (Ш.-Л. Монтеск'є про взаємозв'язок між оптимальною формою правління і масштабами територіального простору держави). Розмежування категорій соціального і політичного простору з простором фізичним і географічним політологами ХХ століття (П. Сорокін, П. Бурдьє). Зв'язок політичного простору з внутрішньою та зовнішньою політикою. Сучасна тенденція взаємопроникнення і переплетення простору внутрішньої і міжнародної політики на прикладі ЄС, ООН та ін.

Структура просторового континууму з точки зору ролі учасників політичного життя: а) локальний рівень (мікрополітика – це діяльність суб'єктів на національно-державному рівні); б) регіональний рівень (макрополітика – це політична взаємодія держав та інших суспільно-політичних об'єднань на рівні континентів і субконтинентів – ЄС в Європі); в) глобальний рівень (мегаполітика – планетарний масштаб).

Три виміри політичного простору: 1) як передмова політичного життя (територіальні розміри, межі і форми організації, координати цивілізації, вплив клімату на політику, зв'язок центру з владою, активність і пасивність політичного життя тощо); 2) як мета політичних процесів життєдіяльності (геополітика); 3) як середовище здійснення найрізноманітніших форм політичного життя (в межах певної країни чи світового співтовариства).

Політичний час як тривалість існування державних інститутів та інших соціально-політичних суб'єктів і тривалість стійких станів тих чи інших відносин між ними. Специфіка політичного часу в порівнянні з географічним, календарним та фізичним. Плюралізм типів соціального часу. Лінійний і циклічний типи соціального часу: сутнісні характеристики та відмінності. Проблема збалансованості часу різних суспільно-політичних процесів. Ефекти прискореного та есхатологічного часу.

4. Політичний порядок і зміни. Структурно-функціональний і динамічний підходи.

Проблема статистичного і динамічного стану соціальної та політичної діяльності в працях О. Конта, Г. Спенсера, П. Сорокіна, Г. Алмонда, Д. Розенау, С. Хантінгтона. Статика і динаміка політичного життя. Категоріальне обґрунтування політичного порядку і змін: поняття “система”, “процес”, “розвиток”, і “зміни” в політичній науці.

Розділ IV. Суб'єктивний вимір політики

Тема 7. Сутність та структура суб'єктивного виміру політики. Політична свідомість та політична ідеологія

1. Специфіка суб'єктивного зрізу політики.

Політична активність і діяльність як суб'єктивована форма політики. Основні форми активної життєдіяльності: 1) пізнавальна; 2) практично-перетворююча; 3) комунікативна; 4) ціннісно-орієнтаційна.

Дуалістична структура політики (об'єктивно-ціннісний вимір): 1) “політична свідомість і буття”; 2) “практично-перетворююча активність і політичні відносини”; 3) “політичні інститути” і “соціальне спілкування”.

Проблема суб'єктивного бачення політики.

2. Політична свідомість як суб'єктивна рефлексія і актуальне орієнтування в полі політики.

Визначення та структура політичної свідомості. Політична свідомість як форма відображення політичного буття. Обумовленість політичної свідомості історичними, національними, соціально-економічними і культурними чинниками розвитку суспільства. Політична свідомість суспільства, соціальної групи та особи. Групова і масова політична свідомість. Типи політичної свідомості. Політична свідомість і політична воля. Авторитарна і демократична свідомість.

3. Практично-перетворююча активність соціальних суб'єктів і політичні відносини. Концепція “раціонального вибору” політичних дій.

Практична активність у політичному житті як сукупність елементарних політичних дій. Аналіз структури політичної діяльності і поведінки в теоретичних концепціях М. Вебера, Т. Парсонса, Е. Гідденса, М. Олсона, Ю. Хабермаса. Структура політичної діяльності: а) суб'єкти і об'єкти; б) цілі та засоби; в) умови і результати; г) інтереси і цінності; д) мотиви та установки.

1) Концепція “раціонального вибору”: суть, позитивні та негативні сторони.

Зміст: 1) актори переслідують певні цілі; 2) ці цілі відображають їх усвідомлені егоїстичні інтереси; 3) поведінка базується на свідомому

виборі; 4) індивід виступає основним актором в суспільстві; 5) актори володіють пріоритетними установками; 6) у випадку вибору альтернатив актори вибирають варіант з отриманням найвищої вигоди; 7) актори володіють певною інформацією як про можливі альтернативи, так і можливі наслідки їх вибору.

4. Політичні інститути і соціальне спілкування, концепція “нового інституціоналізму”.

Поняття політичного інституту (М. Вебер, Е. Дюркгейм, Ж. Бордо, М. Дюверже). Ідеї “нового інституціоналізму”. Д. Марч і Д. Олсен (“Знову відкриваючи інститути”, 1989) про сутність, роль та місце політичного інституту в житті суспільства. Критика біхевіористського, структурно-функціоналістського та утилітаристського підходів щодо аналізу політики та політичних інститутів.

5. Поняття політичної ідеології, її сутнісні риси, рівні та функції.

Поняття ідеології та класичні уявлення про неї (Де Тресі, К. Маркс, Р. Міхельс, М. Вебер, О. Лемберг, Т. Парсонс, Г. Пайн). Сутнісні риси політичної ідеології: 1) вираження інтересів суб'єкта політики; 2) відображення проблем соціальної цілісності, управління суспільством, державою; 3) наявність систематизованої теоретичної форми.

Структурні елементи політичної ідеології: 1) зв'язок із загальною світоглядною системою епохи; 2) програмні установки, сформульовані на основі тих, чи інших положень цієї системи; 3) стратегія реалізації програмних установок; пропаганда; 5) конкретні кроки щодо реалізації цієї програми. Рівні політичної ідеології: теоретико-концептуальний, програмно-політичний, актуалізований (засвоєння і втілення принципів і цілей певної ідеології). Функції політичної ідеології: створення позитивного образу здійснюваної політики, інтеграція суспільства, мотивація політичної поведінки.

6. Основні ідейно-політичні течії сучасності.

Лібералізм і неолібералізм. Генеза і основні риси консерватизму як політичної течії. Неоконсерватизм і його місце у сучасному політичному житті. Соціалізм. Еволюція соціалістичної ідеї та соціалістичного руху. Теорія “наукового соціалізму” й суспільна практика. Сучасні концепції соціалізму. Сучасний соціал-демократизм, його роль у політичному житті. Екстремізм. Особливості політики екстремізму. Правий і лівий екстремізм. Тероризм – крайня форма політики екстремізму. Анархізм і нацизм як різновид правого екстремізму. Негативна роль у політиці сучасного екстремізму.

Розділ V. Макрополітика

Тема 8. Макрополітична структура суспільства: теоретичні моделі та інституціональні компоненти.

1. Теоретичні моделі політичної організації: еволюція і типи.

Державоцентристський підхід щодо макрополітичної структури суспільства (Платон, Ж. Боден, Н. Макіавеллі та ін.). Анархістська концепція макрополітики (У. Годвін, П. Прудон, А. Штірнер, М. Бакунін, П. Кропоткін). Марсистська теорія (К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін, А. Грамші). Системний підхід щодо макрополітичної структури суспільства: генеза, сутнісні характеристики.

2. Класичні концепції політичної системи. Сутність і функції політичної системи.

Системна модель політичної системи Д. Істона (“Політична система”(1953), “Модель для політичного дослідження”(1960), “Системний аналіз політичного життя”(1965), “Аналіз політичної структури”(1990). Основні фази механізму функціонування політичної системи: 1) “вхід”, тобто вплив зовнішнього середовища у формі вимог і підтримки; 2) “конверсія” або перетворення соціальних вимог у підготовку альтернативних рішень, здійснюваних владою; 3) “вихід”, прийняття рішень і їх реалізація у формі практичних акцій; 4) результати діяльності уряду впливають на зовнішнє середовище через “систему зворотнього зв’язку”.

Функціональна модель Г. Алмонда. Три аналітичних рівні політичної системи:

- 1) “рівень процесу” пов’язаний із впливом зовнішнього середовища на політичну систему, проявляється у здійсненні політичними інститутами певних функцій (артикуляції, агрегування інтересів, випрацювання політичного курсу, здійснення політики, арбітраж);
- 2) “рівень системи” адаптація суспільства до політичної системи. Основні функції: соціалізація індивідів до цінностей політичної системи через посередництво інститутів церкви, сім’ї і школи; функція рекрутування прихильників чи противників системи, тобто активних чи пасивних громадян; функція політичної комунікації (через посередництво ЗМІ);
- 3) “рівень управління”, організація управління колективними ресурсами суспільства.

Концепція політичної системи Т. Парсонса (“Система сучасних суспільств”(1997). Політична система як специфічний елемент соціальної системи.

Інформаційно-кібернетична модель К. Дойча (“Нерви управління: моделі політичної комунікації і контролю”(1963). Політична система як сітка комунікацій та інформаційних потоків. Блоки політичної системи: 1) отримання і вибір інформації; 2) опрацювання і оцінка інформації; 3) прийняття рішень; 4) здійснення рішень із зворотнім зв’язком. Три типи комунікацій: 1) особисті неформальні комунікації; 2) комунікації через організації; 3) комунікації через ЗМІ.

Позитивні та негативні сторони основних моделей політичних систем. Сутність і функції політичної системи.

3. Підсистеми в макрополітичній структурі.

Політичні відносини, політична організація суспільства, ЗМІ, політичні принципи та норми, політична культура як структурні компоненти політичної системи. Інституціональна (виборчі системи, державні установи, партії, профспілки, таємні, нелегальні об’єднання), інформаційно-комунікативна (ЗМІ – офіційні та неофіційні), нормативно-регулятивна (моральні, правові, політичні норми) підсистеми макрополітичної структури суспільства.

4. Типологія політичних систем.

Платон, Арістотель, Н. Макіавеллі про типологію політичних систем. Марксистський (формаційний) підхід до класифікації політичних систем: рабовласницька, феодальна, буржуазна, соціалістична. Типологізація: а) М. Вебера: традиційні, раціональні, бюрократичні політичні системи; б) Г. Алмонда: англо-американська, континентально-європейська, тоталітарна, доіндустріальна. Варіанти поділу політичних систем Г. Алмондом і Д. Пауелом.: I варіант: а) примітивні; б) традиційні; в) сучасні; II варіант: а) індустріальні; б) доіндустріальні. Поділяються на демократичні (консервативні і соціально-ліберальні) і авторитарні (радикальні, консервативні); б) доіндустріальні. Поділяються на неотрадиційні (зона Тропічної Африки), популістські (нові визвольні режими в Азії, Африці, Латинській Америці), авторитарні (режими з технократичною стратегією мобілізації населення на зразок Тайваню, Південної Кореї, Бразилії). Інші підходи щодо класифікації політичних систем: формаційні, режимні, ідеологічні, інтеграційні (цивілізаційні) політичні системи.

5. Сучасні постсистемні підходи до макрополітики.

Теорія “структурації” А. Гідденса. Соціологічна інтерпретація публічної влади і політичних інститутів. Макроструктура суспільства як соціальна “структурація” і політична інституціоналізація, що проявляється у неперевному потоці дій і взаємодій індивідів, упорядкованими нормами і ресурсами. Концепція “соціального і політичного поля” П. Бурдьє. Макрополітичне поле як сукупність соціальних практик окремих агентів, які характеризуються займаємими просторовими позиціями, об’ємами, потенціалом контролюємих ресурсів і інституціональних статусів. Макрополітика як соціальний ринок із попитом і пропозицією на політичні товари (напр., програми партій), а також процес їх виробництва.

Теорія “нового інституціоналізму” (Д. Марч, Д. Олсен, П. ді Маджіо). Розгляд політичних інститутів з точки зору взаємозв’язку формальних і неформальних правил гри, які у підсумку утворюють складні організаційні відносини, форми

взаємодії і саму кооперативну діяльність людей, підтримують стабільність і відтворюють порядок у суспільстві.

Тема 9. Держава як інститут політичної системи.

1. Поняття, ознаки і функції держави. Різноманітність концептуальних підходів до визначення держави.

Поняття держави, її визначальні ознаки та причини виникнення. Формотворчі чинники держави. Генеза інституту держави у світовій політичній думці (Арістотель, Платон, Т. Гоббс, К. Маркс, Г. Гегель та ін.). П'ять типів концепції держави: 1) правовий; 2) історичний; 3) соціально-антропологічний; 4) політологічний; 5) філософський. Специфіка політологічного підходу: концепції плюралізму, елітизму, корпоративізму, марксизму, структуралізму, інструменталізму та “нового інституціоналізму”. Функції держави (внутрішні і зовнішні, постійні і тимчасові, відкриті і латентні). Функція здійснення “загальних справ” і функція захисту існуючого режиму. Сутність і місце держави у політичній організації суспільства. Різноманітність концептуальних підходів до визначення держави.

2. Типологія держав.

Форми державного правління: монархія і республіка, парламентська монархія, президентська і парламентська республіка. Форми державного устрою: унітарна, федеративна, конфедеративна держава.

Інші підходи щодо типологізації держав: етнонаціональний, соціально-правовий тощо.

Типологія держав як змінна величина.

3. Правова соціальна держава.

Поняття правової соціальної держави. Основні принципи і риси. Витоки ідеї правової держави у світовій політичній думці (Платон, Арістотель). Ідейно-теоретичні підвалини концепції правової держави: теорія розподілу влади (Ж.-Л. Монтеस्क'є); ідея народного суверенітету (Ж.-Ж. Руссо). Теорія держави як об'єднання людей, які підкоряються правовим законам (І. Кант).

Теоретичні засади правової держави у творах українських мислителів (В. Липинський, Б. Кістяковський). Проблеми формування правової соціальної держави в Україні.

Тема 10. Недержавні інститути в макрополітичній структурі суспільства

1. Поняття, природа і типологія недержавних інститутів.

Сутність недержавних макрополітичних інститутів. Проблема класифікації недержавних об'єднань у світовій політичній думці (Т. Гоббс, А. Бентлі). В. Кей, Г. Джордан про політичні партії, групи тиску в макрополітичній структурі суспільства.

2. Партії як політичні інститути: генеза, розвиток, ознаки та роль у політичному житті.

Виникнення та еволюція політичних партій. Чинники утворення партій:

а) наявність у певних соціальних груп специфічних інтересів, реалізація яких вимагає утворення партії; б) різні погляди щодо політичного устрою суспільства та інших конкретних політичних питань; в) незадоволення частини суспільства своїм становищем та наявність нагальної потреби діяти, щоб змінити його; г) наявність міжнаціональних конфліктів та міжконфесійних протиріч, коли партії формуються насамперед навколо національних та релігійних ідей.

Об'єктивний характер інституціоналізації партій.

Основні ознаки партії: наявність організації, тяжіння до влади, ідеологічний характер. Відмінність політичних партій від груп інтересів, суспільних організацій, груп тиску та інших об'єднань. Структурні компоненти політичної партії: лідер, партійний апарат, ідеологи, рядові члени. Місце партій у політичному процесі. Функції політичних партій. Суперечлива сутність політичних партій.

3. Класичні теорії політичних партій і партійних систем (Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, К. Маркс, Р. Міхельс, М. Вебер, М. Дюверже та ін.)

Питання політичної партії у світовій політичній думці. У джерел партології: Р. Міхельс, М. Острогорський, М. Вебер про основні стадії розвитку партії. Проблема типологізації політичних партій: різноманітність підходів.

Марксистська схема класифікації політичних партій.

М. Дюверже (“Політичні партії”, 1951) про кадрові і масові, парламентські та непарламентські політичні партії.

Інші схеми класифікації (Р. Макрідіс, Є. Вятр та ін.)

Типологія партійних систем (М. Дюверже, Б. Гаврилишин, Дж. Сарторі) та ін.

4. Групи тиску: поняття, суспільні функції та технологія діяльності.

Характер і можливості впливу груп тиску на політичну владу (поінформованість, кваліфікація керівників, політичний досвід). Зв'язок груп тиску з політичними партіями і державними лідерами. Позитивні риси в діяльності груп тиску (реалізація принципів відкритості, гласності, свободи слова; вплив на економіку, прийняття політичних рішень) та можливі негативні явища (корупція, корпоративізм, протекціонізм, дискредитація суперників). Лобізм як політична практика. Типи лобіювання: вплив або тиск на владу, на політичні партії, на громадську думку. Форми політичного лобі.

Розділ VI. Політичний процес.

Тема 11. Концептуальні підходи і механізми функціонування політичного процесу.

1. Сутність і типологія політичних процесів.

Поняття політичного процесу: макро і мікропідходи. Політичний процес як загальна динамічна характеристика всієї політичної системи. Послідовна зміна її станів, стадій розвитку (макрОВИзначення). Політичний процес як сума акцій різних соціально-політичних суб'єктів, тобто як сукупність мікропроцесів.

Концептуальні підходи щодо інтерпретації політичного процесу. Полібій (“Всесвітня історія”): концепція цілісного кругообігу політичного життя.

Марксистське трактування політичного процесу. Сучасний стан розвитку концепції політичного процесу: мікротеорії Д. Трумена, В. Парето (концепція циркуляції та кругообігу еліт), А. Бентлі: концепція “груп інтересів” (інтерпретація політичного процесу як взаємного тиску соціальних груп у боротьбі за владу і контроль за розподілом ресурсів). Теорія політичного процесу Д. Істона. Зміст політичного процесу: політична діяльність, політична участь, політичне функціонування, парламентська і партійна форма діяльності, політичні рішення, стратегія і тактика в політиці, політичний маркетинг, політичний менеджмент. Іноваційна, стабілізуюча, консервативна, реакційна політична діяльність. Революція та реформа. Повстання, бунт, путч.

Типологія політичних процесів: локально-регіональні і глобальні, стабільні та кризові, легальні і “тіньові” політичні процеси. Типологізація В. Бебика.

2. Структура і актори макрополітичного процесу.

Структура макрополітичного процесу з точки зору, по-перше, взаємодії держави і громадянського суспільства, державного управління і політичної участі; по-друге, діяльності соціальних суб’єктів і функціонування політичних інститутів, які складають зміст цілісного макропроцесу; по-третє, основних часових фаз і станів його протікання, обумовленими відповідним балансом сил (рівноваги-нерівноваги). Основні компоненти політичного процесу: фактори (середовище); актори; їх дії і взаємодії; норми, які регулюють відносини; рівень рівноваги; континуум (простір і час); зони його протікання.

Г. Алмонд і Г. Ласуел про функції інститутів у політичному процесі: артикуляція індивідуальних і групових інтересів; агрегування інтересів; випрацювання політичного курсу; реалізація прийнятих рішень; контроль і арбітраж.

Актори політичного процесу. Ростановка і співвідношення соціальних сил на політичній сцені.

3. Механізм випрацювання і здійснення державної політики.

Суть і роль управління в суспільно-політичному житті. Політичне управління. Типологія управління. Сутність, специфіка і функції державного управління.

Органи державного управління: інститут глави держави; уряд – вищий орган політичної й адміністративної влади і державного управління на місцевому рівні. Механізм формування державної служби: кадрова, наймана і змішана система. Моделі державного управління: американська, японська, європейська, соціалістична, державне управління перехідних суспільств.

Структура механізму сучасної державної політики: 1) формування легітимного суб'єкта і інституціональної ієрархії державної політики: етатистський, корпоративістський, плюралістичний і партиципаторні способи; 2) вироблення стратегічного курсу і прийняття державних рішень: “активна” і “представницька” моделі; 3) адміністративні та інші засоби реалізації управлінських рішень; 4) державний контроль і арбітраж.

Політичне рішення: його суть, структура і функції. Концепції й моделі прийняття рішень. Теорія соціальної дії М. Вебера. Г. Саймон про теорію раціонального вибору. “Споживацька модель” Х. Хіммельвайта. Типологія політичних рішень. Процес прийняття державних рішень.

Тема 12. Політичні режими

1. Поняття і сутність політичного режиму.

Правовий та соціологічний підхід. Розгляд політичного режиму як інституціонального способу взаємодії держави і суспільства, уряду і громадян. Основні параметри політичного режиму: характер функціонального відношення владного порядку до фундаментальних прав і свобод громадян; відповідність заходів адміністративних органів державно-правовим основам, які проявляються у дотриманні конституційних норм та інших законів країни; ступінь політичної участі народу в процесі прийняття державних рішень; рівень можливості вільного і конкурентного співробітництва правлячих і опозиційних угруповань в процесі формування органів державної влади; роль відкритого насильства і силового примусу в сукупності методів державного управління.

2. Методи державного управління в структурі політичного режиму.

Два фундаментальних типи методів державного управління: переконання і примус. Методи державного управління та основний часово-просторовий ареал їх застосування: а) карально-силові засоби; б) примусова мобілізація і адміністративна регламентація населення; в) правове регулювання на базі законодавчих норм і судово-арбітражної системи; г) систематичне соціально-політичне маневрування, яке включає в себе інструменти компромісу; д) ідейно-політичне маніпулювання (напр., релігійні проповіді, вплив ЗМІ).

Залежність методів державного управління від типу політичного режиму.

3. Типологія політичних режимів

Характеристика демократичного режиму. Плюралізм як основа досягнення демократичних цінностей.

Авторитарний режим, сутнісні ознаки. Форми авторитаризму:

- 1) військовий режим: а) військово-диктаторський; б) військово-демократичний; в) авторитарний преторіанізм;
- 2) монархічний: а) абсолютна монархія; б) дуалістична.
- 3) теократичний режим;
- 4) персоніфікований режим: а) персональна тиранія; б) матримоніальна тиранія;
- 5) однопартійний режим;
- 6) конституційний режим: а) конституційно-патріархальний;
- б) конституційно-авторитарний.

Інші схеми класифікації: авторитарно-лібералізований і радикально-авторитарний політичні режими.

Тоталітарний режим. Риси тоталітаризму. Х. Арндт “Джерела тоталітаризму” (1951), Д. Арон “Демократія і тоталітаризм” (1956), К. Фрідріх і З. Бжезінський “Тоталітарна диктатура і автократія” (1956). Конкретно-історичні форми тоталітаризму: сталінізм та фашизм. Фактори, що сприяють формуванню тоталітаризму в сучасних умовах. Трансформація політичних режимів у посткомуністичних суспільствах. Основні риси політичного режиму в Україні на

сучасному етапі. Різноманітність підходів щодо типологізації політичних режимів.

Тема 13. Агенти політичних відносин

1. Поняття агента політичних відносин

Проблема агента політичних відносин в історії світової та української політичної думки (Платон, Арістотель, Н. Макіавеллі, Г. Гегель, К. Маркс, Ф. Оппенгеймер, А. Бентлі, В. Парето, В. Липинський). Заміна в 50-60-х рр. ХХ ст. західними політологами понять “суб’єкт-об’єкт” на поняття “політичний актор” (активний учасник політичного життя).

2. Основні підходи щодо інтерпретації суб’єктів і об’єктів політики.

а) організаційно-інституціональний підхід (переважав у політичній думці до поч. ХХ ст.). Всі суб’єкти політики зводяться, як правило, до державних – рідше до недержавних – інститутів. Теорія “нового інституціоналізму” (Д. Марч, Д. Олсен). Неформальні інститути (корпоративно-відомчі клани бюрократії, неформальні клуби політиків і бізнесменів) як суб’єкти політики;

б) соціально-редуктивний підхід. Індивіди і групи як основні суб’єкти політики. К. Маркс, Ф. Енгельс про класи як суб’єкти політичних відносин. Концепція “груп інтересів” А. Бентлі. Г. Лассуел про особистість як визначальний суб’єкт політики.

3. Види політичних агентів.

Проблема класифікації політичних агентів. Типологізація Г. Алмонда і Г. Пауела: а) аномічні (спонтанно та епізодично утворювані групи учасників мітингів, маніфестацій тощо); б) неасоціативні – об’єднання людей, які мають в основному безпосередній персональний контакт, неформальні зв’язки, але організаційно не структуровані (корпоративно-кланові, етноконфесійні угруповання і т.д.); в) асоціативні – легально існуючі об’єднання і асоціації, які мають організаційну структуру і апарат, виражають певні приватні інтереси (професійні, демографічні, тобто жіночі, молодіжні і т.п., національні тощо); г) інституціональні групи – угруповання людей, що існують всередині формальних

політичних структур: армії, парламенту, партій і т.д., які мають значні можливості контролювати ті чи інші види суспільних ресурсів, напр. депутатські групи в парламенті тощо.

Види політичних агентів за Дж. Розенау (“Турбулентність у світовій політиці”, 1990):

I група: Актори мікрополітики: 1) рядовий громадянин або рядовий член будь-якої політичної організації, по відношенню до якого здійснюється мобілізація і контроль; 2) офіційний, суспільний діяч чи лідер організації, який, зокрема і здійснює мобілізацію та контроль щодо рядових громадян; 3) приватний або автономний актор, який здатен здійснювати незалежні від організації політичні дії.

II група: Актори макрополітики: 1) держави; 2) підгрупи великих спільностей (угруповання державної бюрократії); 3) транснаціональні організації (ООН, НАТО, ЄС та ін.); 4) неуправляема громадськість (необмежені масові виступи великих груп людей з економічними чи іншими проблемами; б) певним чином організовані та мобілізовані рухи (студентські, феміністські, воєнні і т.п.).

Марксистська типологія політичних агентів: а) основні або первинні агенти політики: класи; б) другорядні або похідні: політичні інститути, які виражають соціально-класові інтереси.

Тема 14. Політичні еліти і політичне лідерство

1. Поняття про політичні еліти

Політичні еліти як невеликі групи людей, чиє місце й становище у суспільстві надає їм можливість ухвалювати рішення, які впливають на життя і розвиток суспільства або суттєво впливати на процес виникнення і ухвали таких рішень. Характерні ознаки еліти: а) максимальна концентрація влади (у межах суспільства в цілому або якогось одного з його основних сегментів); б) вузька соціальна база; в) певний рівень внутрішньої згуртованості і взаємозв'язку; г) спільність політичних поглядів і переконань; д) спільні інтереси і прагнення.

Загальні причини існування еліт. Чотири основні способи формування еліти: делегування, призначення, протекція, активність самого кандидата.

Типологія еліт: різноманітність підходів.

Значення політичної еліти в житті суспільства.

Шляхи становлення сучасної еліти в Україні.

2. Теоретичне обґрунтування елітаризму.

Морально-інституціональний і структурно-функціональний підходи (Платон, А. Гамільтон, Ф. Ніцше). Класичні теорії еліт (В. Парето, Г. Моска, Р. Міхельс). Обґрунтування явища політичної еліти у спадщині українських політичних мислителів (В. Липинський, Д. Донцов, М. Драгоманов). Сучасні концепції еліт: макіавеллістська школа, ціннісні теорії, теорії демократичного елітаризму, концепції плюралізму еліт, ліволіберальні концепції, партократична теорія тощо.

3. Поняття і сутність політичного лідерства.

Політичний лідер, сфери його діяльності: теоретична, аналітична, ідеологічна, організаторська, виконавча, стратегічна, тактична. Вимоги до політичного лідера: професійна придатність, компетентність, популярність, демократизм, відповідальність, висока політична культура і моральність.

Функціональні особливості політичного лідера: здійснення функції оцінки, вироблення лінії поведінки, виконання мобілізуючих функцій, прогностична функція. Соціальна роль політичного лідерства.

Критерії оцінки популярності та ефективності діяльності політичного лідера в сучасній Україні.

4. Типологія політичного лідерства та її критерії.

Різноманітність підходів щодо типології політичного лідерства. Критерії типологізації: суспільно-історичні умови, вид регулювання суспільних відносин, об'єкт лідерства, форма лідерства, стиль лідерства (М. Вебер, Г. Ласуел, М. Херман, Р. Такер, Дж. Бернс, Є. Вятр).

5. Теорії політичного лідерства.

Генеza класичних поглядів на політичне лідерство (Н. Макіавеллі, Т. Карлейль, Р. Емерсон, Ф. Ніцше та ін.). Теорія рис (Е. Богардус, Ф. Гальтон). Пояснення

природи політичного лідерства індивідуальними рисами людини – такими як розвинений інтелект, сила волі, цілеспрямованість, організаторські здібності тощо. Ситуаційна теорія (Р. Согділл, Т. Хілтон та ін.). Обґрунтування ідеї залежності поведінки лідера від соціальних умов. Психологічні концепції: а) теорія З. Фрейда (витоки лідерства знаходяться у несвідомому прагненні індивіда панувати над іншими); б) теорія Г. Лебона (поділ суспільства на всесильних лідерів і безвольну масу); в) теорія Е. Фромма та Т. Адорно (індивіди, для яких влада є внутрішньою інстинктивною потребою, за певних соціальних умов, напр. криз, перетворюються у авторитарних вождів). Марксистська теорія. Трактування об'єктивної та соціально-класової природи політичного лідерства.

Тема 15. Виборчий процес

1. Сутність і функції виборів у демократичному суспільстві.

Основні принципи вільних демократичних виборів: 1) принципи виборчого права, які визначають статус кожного громадянина на виборах (всезагальність, рівність, таємність виборів, пряме голосування); 2) загальні принципи організації виборів (свобода виборів, конкурентність, регулярність тощо).

Види виборів: а) за предметом обрання (президентські, парламентські, муніципальні); б) з огляду на причини проведення (чергові, позачергові, додаткові).

Політичні вибори як широкий комплекс заходів і процедур щодо формування керівних органів у державі. Організація та проведення виборів. Основні стадії виборчого процесу. Передвиборча компанія. Поведінка виборців: особливість електоральної участі, моделі голосування. Роль політичного маркетингу в передвиборчій кампанії. Виборча інженерія як пристосування виборчих процедур до реалізації інтересів правлячої еліти щодо завоювання та збереження влади в державі. Методи виборчої інженерії: зміна виборчих процедур; стимулювання та переміщення виборців з одних виборчих округів до інших; маніпулювання кордонами виборчих округів, вибір часу проведення виборів,

добір відповідного складу виборчих комісій. Менеджмент виборчої кампанії: формування команди; оцінювання політичної ситуації; розроблення стратегії виборчої кампанії; організація і проведення передвиборчої агітації.

Абсентеїзм та його причини.

2. Типологія виборчих систем.

Мажоритарна виборча система: а) система абсолютної більшості; б) відносної більшості; в) преференційна система.

Пропорційна виборча система: а) система з жорсткими списками; б) з преференціями; в) з напівжорсткими списками.

Змішана виборча система.

Система виборів у країнах світу. Позитивні та негативні сторони різних типів виборчих систем. Вплив виборчої системи на партійну систему суспільства. Проблеми становлення виборчої системи України.

Тема 16. Світовий політичний процес

1. Міжнародний політичний процес: поняття, основні концептуальні засади аналізу, закономірності та тенденції на порозі XXI ст.

Елементи міжнародного політичного процесу: суб'єкти міжнародної політичної діяльності і відносин (держава, міжнародні об'єднання); державні інтереси як база формування політичних цілей розвитку політичного процесу; міжнародні політичні відносини; міжнародна влада; принципи, норми, прийняті міжнародним співтовариством в якості регулятора поведінки і діяльності його суб'єктів ("міжнародний порядок").

Характерні риси та особливості сучасного світового політичного процесу (революційні та емоційні тенденції, впорядкованість та спонтанність світового розвитку, демократизація суспільно-політичного життя, забезпечення реального політичного плюралізму, гуманізація міжнародних відносин і людський вимір політики). Формування і розвиток політичної думки з проблем міжнародних відносин (Платон, Цицерон, Н. Макіавеллі, Г. Гроцій, Т. Гоббс, Дж. Локк, І. Кант). Міжнародні відносини як явище політики. Світова політика як складна і

суперечлива система міжнародних відносин та процес їх урегулювання. Діалектика внутрішньої і зовнішньої політики. Критерії класифікації форм та видів міжнародних відносин. Основні тенденції розвитку сучасної світової політики. Основні геополітичні доктрини. Україна в контексті міжнародних відносин.

2. Політичні аспекти глобальних проблем сучасності.

Поняття глобальних проблем людства та їх класифікація. Теоретичне осмислення проблем сучасності (Е. Гіденс, Д. Гелд, Р. Робертсон та ін.). Основні теоретичні підходи до поняття “глобалізація”: модернізаційний, антимодернізаційний, постмодернізаційний, неомодернізаційний. Революційний, еволюційний і скептичний погляди на глобалізацію. Вплив глобальних проблем на світову політику. Характеристика глобальних проблем сучасності. Політична філософія виживання людства. Роль політики у вирішенні глобальних проблем сучасності. Україна в сучасних глобалізаційних процесах.

Розділ VIII. Політичні зміни і соціальний розвиток.

Тема 17. Сутність політичних змін. Стабільність і кризи в соціально-політичному розвитку.

1. Поняття політичних змін.

Політичні зміни як специфічний тип соціальних змін, зв'язаний із перемінами в механізмі владної регуляції суспільства. Зв'язок політичних змін із трансформацією всередині інституціональних структур або із їх якісною заміною, обумовленою перетворенням соціального середовища (економічними і духовно-культурними перемінами і т.п.).

Структурні компоненти моделей соціально-політичних змін:

- 1) ідеальні схеми і духовні образи політики (ідеї, стереотипи, установки та ін.);
- 2) соціально-культурні символи, цінності й норми, які визначають правила політичного спілкування;
- 3) ієрархія соціальних акторів за статусами, рангами, інтересами;
- 4) матеріальні і інші колективні ресурси, з приводу яких відбувається політичне спілкування;
- 5) стійкі взаємодії, організаційні зв'язки та

інституціональні форми спілкування між людьми; б) фактори міжнародного і позасоціального середовища.

2. Основні підходи щодо визначення природи політичних змін.

Концептуалістський підхід. Домінанта зовнішнього середовища, тобто соціально-економічної, соціокультурної і іншої обумовленості всіх політико-інституціональних змін (Р. Арон, Р. Даль, Б. Рассет, С. Ліпсет і ін.). Переплетення марксистських і немарксистських парадигм.

Інституціоналістський підхід. Акцентування уваги на “внутрішній” структурі політичного життя і державних інститутів (С. Хантінгтон “Політичний порядок в суспільствах, що змінюються”, 1968, Д. Марч “Заново відкриваючи інститути”, 1989, Т. Скокпол “Держави і соціальні революції: порівняльний аналіз Франції, Росії і Китаю”, 1979).

3. Типологія політичних змін.

Визначення критеріїв класифікації політичних змін. Спонтанні та неспонтанні політичні зміни (революція - реформа), їх специфіка і відмінність. “Внутрішньосистемні” або “транзитні перетворення” – відносини в системі інститутів і базових норм. Типологізація політичних змін за ціннісними орієнтаціями і аксіологічними критеріями (прогрес - регрес). “Кількісні” та “якісні” політичні зміни.

4. Проблема стабільності політичного розвитку.

Концептуалістський та інституціоналістський підходи механізму макрополітичних змін. Проблема досягнення або порушення рівноваги між політичною системою і соціальним середовищем (Д. Аптер, Х. Лінц, А. Галкін та ін.). Аналіз причин дестабілізації та інших політичних змін із зміною характеристики інституціонального спілкування людей, обумовленого оновленням як формальних норм і процедур, так і неформальних регламентів і правил гри. Дихотомія “стійкість-нестійкість” в політичному житті. Поняття політична “стійкість”, “стабільність”, “нестійкість”: основні сутнісні характеристики та специфіка. Теорія катастроф Дж. Касті і ін.: обумовлення стійкості динамічних систем дією двох полярних тенденцій – відтворенням і

збереженням “старих” системних рис та схильність політичних структур до адаптації. Концепція “стійкого розвитку”.

5. Кризи і конфлікти в політичному розвитку.

Нестійкість і стабільність політичного життя у формі криз. Політична криза як фактор соціальних змін і як ослаблення чи втрата рівноваги між соціальними акторами. Типологія політичних криз: криза ідентичності, легітимності, проникнення, розподілу, участі.

Конфлікт як соціальне явище. Причини виникнення напруженості й політичних конфліктів. Політичні інтереси і суперечності як об’єктивні та суб’єктивні передумови виникнення конфліктів. Основні положення сучасної теорії конфлікту: А. Сміт, Л. Козер, Дж. Рекс, Р. Дарендорф, Дж. Бертон, Г. Зіммель, І. Бекешкіна, В. Кремінь та ін. Сутність політичного конфлікту: форми, моделі, типи і функції. Конструктивні і деструктивні політичні конфлікти. Опозиція в конфлікті. Насильницькі і ненасильницькі форми конфліктів. Етнополітичні конфлікти. Фази розвитку конфліктів. Стилї поведінки в конфліктних ситуаціях. Шляхи і способи розв’язання політичних конфліктів: консенсус, уникнення конфліктів, відкладення конфлікту, посередництво, арбітраж, переговори. Конфліктологічний підхід до сучасної ситуації в Україні.

Тема 20. Модернізація і транзит

1. Особливості політичних трансформацій в контексті стабільної динаміки і стійкого розвитку.

Поняття, сутність і етапи політичної модернізації. Типи і шляхи модернізації. Успіхи західних демократій у модернізації суспільства. Проблема вибору варіантів модернізації: ліберальний напрям (Р. Даль, Г. Алмонд, А. Пай); консервативний напрям (С. Хантінгтон, К. Дойч, Х. Ліндз). “Новий інституціоналізм” про механізми політичних перетворень (Д. Норт, Р. Патнемом). Концепція “стійкого розвитку” (А. Пржеворський). Концепції, які пояснюють розвиток демократичних політичних режимів. Поетапний характер політичної модернізації. Зміст і основні характеристики політичної модернізації:

раціоналізація влади, диференціація політичної структури, масова політична активність населення, вдосконалення нормативної й ціннісної систем. Суперечності політичної модернізації. Дилема економічної ефективності і соціальної справедливості.

2. Макрополітичні зміни в умовах перехідної динаміки. Концепції політичного розвитку і транзитології

Специфіка перехідної динаміки. Основні теорії політичного розвитку і модернізації (М. Вебер, Ф. Тьонніс, Т. Парсонс). “Золотий закон” політичного розвитку А. Токвіля. Марксистські концепції некапіталістичного шляху розвитку (І .Андрєєв). Сутність політичної модернізації, її критерії і типи (“первинна” і “вторинна” модернізація). Головні напрями політичної модернізації. Концепції політичної модернізації. У. Ростоу “Стадії економічного зростання. Некомуністичний маніфест”. Концепція “відсталості” (С. Фуртадо, А. Франк, С. Амін і ін.). Пояснення нерозвиненості економіки країн третього світу через вплив глобальних факторів, зокрема торгової експансії розвинених країн. Концепція “залежності” (Т. Сантос та ін.).

Політична транзитологія: генеза ідей (Арістотель, Полібій, Н. Макіавеллі, К .Маркс, А. Токвіль). Теорії транзитології (Д. Ростоу, А. Пржеворський, Ф. Шміттер, Г. О’Доннел, Х. Лінц і А. Степан).

Політична модернізація в сучасній Україні.

3. Футурологія політики.

Проблема політичного прогнозування: історична ретроспектива та сучасний стан.

Теорія синергетики (І. Пригожин, І. Стенгерс, Г. Ніколіс, Г.Ханке, М. Моїсеєв, С. Курдумов, Є. Князева). Основні положення теорії синергетики: 1) суспільство-це відкритий, динамічний, самокерований організм із асиметричними структурами. Тому зв’язки між ними можуть бути нестабільними, функції-нерегулярними; 2) суспільство перебуває в постійному динамічно неврівноваженому стані; воно розвивається еволюційно в результаті криз, згідно умов розвивається у різноманітних напрямках, різними темпами; 3)

розвиткові суспільства властиві нелінійність, певна стрибкоподібність і навіть несподіваність. Однак це не заперечує його стабільність, стадії усталеності та неусталеності змінюють одна одну; неусталеність соціального середовища активізує роль в ньому окремої людини, виявляє наочну залежність цього середовища від результатів її особистих дій; 4) у суспільстві є наявні умови для багатоваріантності, альтернативності шляхів соціального розвитку, немає фатуму. Розвиток здійснюється в руслі двох підвалин: твірної, яка цементує структури, та розсіювальної, що розмиває їх, створює певний стан хаосу, 5) оскільки силоміць неможливо нав'язати суспільству шляхи розвитку, керування ним набуває форми самокеруваності.

Метод моделювання в футурології. Питання футурології політики в практичній діяльності політолога.

Тема 19. Політика в соціокультурному вимірі: соціальний досвід і політичні традиції

1. Поняття політичної культури (Г. Гердер, С. Верба, Л. Пай, Р. Таккер)

Місце і роль політичної культури в загальній системі культури. Структура політичної культури. Єдність і специфіка структурних елементів політичної культури: політичної свідомості й політичної поведінки. Типи, види і функції політичної культури: різноманітність концептуальних підходів. Характерні ознаки політичної культури сучасного політичного суспільства та проблеми його формування.

Проблеми формування політичної культури українського суспільства (В. Липинський, С. Головатий, О. Рудакевич та ін.). Західні концепції політичної культури.

2. Культура як умова і середовище політичної життєдіяльності

Місце і роль політичної культури у житті суспільства. Політична культура і політичний простір та політичний час життєдіяльності суспільства.

Інституціональні традиції як соціокультурний продукт політичного життя.

Плани та методичні рекомендації до семінарських занять

ТЕМА: 1. Визначення предметного поля курсу “Загальна теорія політики”. Методи вивчення політики

ПЛАН

1. Політика як об’єкт і предмет наукового пізнання.
2. Загальна теорія політики і політологія: проблема предмету дослідження.
3. Логіка пізнання політики.
4. Формування методологічного інструментарію аналізу політичних явищ.
5. Типологія методів дослідження політики.
6. Методика сучасних досліджень політичного життя.

Основні поняття: політика, загальна теорія політики, політологія, політична наука, система політичних наук, об’єкт політології, предмет політології, система категорій політології, структура політичної науки, закони політології, методи наукового пізнання, методи політології, рівні політологічних досліджень, види політологічних досліджень, типологія методів політології.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Назвіть науки, для яких політика є об’єктом дослідження?
2. Аргументуйте, у чому полягає самостійність політології як науки.
3. Що є об’єктом політології?
4. Як визначають предмет політичної науки різні наукові школи?
5. Що лежить в основі зміни предмету політології? Відповідь аргументуйте.
6. Укажіть основні етапи й характерні риси розвитку політології на кожному з них.
7. Охарактеризуйте структуру політичної науки.
8. Які закони та закономірності вивчає політологія?
9. Назвіть основні функції політології.
10. З’ясуйте особливість загальної теорії політики в системі політичних наук?
11. Порівняйте фундаментальні та прикладні політологічні дослідження.
12. У чому полягає суть та специфіка методів політичної науки?
13. З’ясуйте етапи формування методів політичного пізнання.
14. Застосовуючи різні підходи, типологізуйте методи політології.
15. Чим відрізняється контент-аналіз від інвент-аналізу в політологічних дослідженнях?
16. Охарактеризуйте загальнологічні методи політології.
17. З’ясуйте характерні риси та особливості сучасних методів дослідження політичного життя. Відповідь аргументуйте.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

1. Політологія, її місце і роль в системі суспільних наук.
2. Об'єкт і предмет політології.
3. Взаємозалежність й особливості фундаментальних досліджень.
4. Етапи еволюції методів вивчення політики.
5. Компаративний метод в системі сучасних досліджень політичного життя суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

- Белов Г. А. О системе политических наук и политологии // Вестник МГУ. Социально-полит. исслед.-1991.-№1.
- Боришполец К. П. Методы политических исследований: Учебное пособие для студентов вузов.-М.,2005.
- Гаджиев К. С. Методологические принципы политологии // Вестник МГУ. Сер. 12. Социально-полит. исслед.-1994.-№3.
- Герасимчук Т. Ф., Киридон А. М., Троян С. С. Концептуальні основи теорії політики: Навчальний посібник. — К., 2008.
- Головатий М. Концептуальні засади політичної теорії та методів її дослідження // Політичний менеджмент. – 2012. - №1 – 2.
- Дегтярев А. А. Предмет и структура политической науки // Вестник МГУ. Полит. науки.-1996.-№4.
- Дегтярев А. А. О логике исследования в политической науке // Политология и современный политический процесс.-М,1990.
- Дегтярев А. А. Методы политических исследований // Вестник Моск. универ. сер. полит. науки.-1996. №6.
- Дзюбка І. С., Циганков П. А. До питання про предмет політології // Укр. істор. журнал.-1991.- №7.
- Ильин М. В., Коваль В.И. Что есть политика и что есть наука о политике // Политические исследования.-1994.-№4
- Іщенко М. П. Методологічні основи розвитку політології. – Черкаси, 2002.
- Компьютерное моделирование социально-политических процессов//Под общ. ред. Ю. Шаброва.-М.,1994.
- Кривогуз И. О предмете политологии // Общественные науки и современность.- 1994.-№3.
- Мангейм Дж., Рич Р. Политология. Методы исследования.-М.,1997.
- Політична наука: теорія, методологія, практика / [за ред. Климончука В. Й.]. – Івано-Франківськ, 2021.
- Рябов С. Г. Структура і функції знань про політику // Політологічні читання.- 1994-№1.
- Ярош Б. О., Ярош О. Б. Загальна теорія політики: Навч. посібн. — Луцьк, 2005.

ТЕМА: 2. Соціум і політика

ПЛАН

1. Еволюція походження уявлень про політику: основні етапи і парадигми.
2. Особливості сучасних інтерпретацій політики.
3. Політика як соціальна реальність, її основні сутнісні характеристики.

Основні поняття: політика, політична сфера, структура політики, поле політики, фактори політики, види політики, політичний інтерес, політичні відносини, політична організація, політична свідомість, політична діяльність, функції політики.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Проаналізуйте різноманітні визначення політики. Виберіть, на Ваш погляд, найбільш вдале. Аргументуйте свій вибір.
2. Охарактеризуйте основні етапи еволюції уявлень про політику.
3. В чому полягають особливості сучасних інтерпретацій політики? Відповідь аргументуйте.
4. З'ясуйте зміст основних концепцій політики.
5. У чому суть політики як явища соціального життя? Які причини її виникнення?
6. Політика діалектично взаємодіє з усіма сферами суспільного життя, але перш за все з економікою, соціальною сферою. Розкрийте взаємодію між ними.
7. У чому проявляється самостійність політики?
8. Розкрийте структуру, мету, засоби, рушійні сили та межі політики в суспільстві.
9. З'ясуйте рівні функціонування та види політики. Відповідь аргументуйте.
10. Чим різняться категорії “політика” й “політологія”?

ТЕМА РЕФЕРАТИВ:

1. Інтерпретація політики в сучасній західній політичній науці.
2. Проблема формування визначення політики: соціологічні, субстанційні та наукові трактування.
3. Роль, зміст особливості політики в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

Андреев С. Политика как социальное явление // Социально-политические науки.-1991.-№7.

Белов Б. А. Политика как общественное явление // Кентавр.-1993.-№2.

Белов Б. А. Что такое политика // Вестник МГУ. Сер.12. Социально-полит. исследов.-1991.№5.

Беляев А. А. Политика и ее роль в развитии общества // Социально-политические науки.-1991.-№9.

Вебер М. Политика как призвание и профессия // Избр. произв.-М,1990.

- Дегтярев А. А. Политика как сфера общественной жизни (концептуальные подходы) // Социально-полит. журнал.-1997.-№2.
- Лузан А. О. Політика і суспільство // Політологічні читання.-1993.-№1.
- Колбеч Г. К. Політика: Основні концепції в суспіл. науках / Пер. з англ. О. Дем'янчука.-К.,2004.
- Парсонс Вейн. Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики: Пер. з англ.-К.,2006.
- Пойченко А. М. Політика: теорія і технологія діяльності.-К,1994.
- Потічний П. Що таке політика // Сучасність.-1993.-№8.
- Пригожин А. И. Что есть политика // Обществ. науки и современность.-1996.-№5.
- Рікер П. Навколо політики.-К,1995
- Рябов С. Політика як соціальне явище // Політологічні читання.-1991.-№2.
- Халипов В. Ф. Политика как наука и как искусство // Соц.-полит. науки.-1992.-№7.
- Шайгородський Ю. Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу. – К., 2009.
- Шайгородський Ю. Політика як суспільне явище: ключові моменти дослідницьких парадигм // Політичні інститути і процеси. – 2016. - №1.

ТЕМА: 3. Влада і політичне життя суспільства

ПЛАН

1. Влада як явище суспільного життя.
2. Генеза і природа публічної влади.
3. Структура і легітимність державної влади.

Основні поняття: влада, політична влада, типи влади, легітимність, легальність, авторитет влади, структура влади, концепції влади, ресерси влади, джерела влади, суб'єкти та об'єкти влади, харизма, функції політичної влади, політичне панування

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Охарактеризуйте владу як явище суспільного життя.
2. Дайте розгорнуте визначення поняття “влада” та проаналізуйте концептуальні підходи до проблеми політичної влади.
3. Поясніть причини існування владних відносин в людському суспільстві.
4. З'ясуйте основні способи існування влади, а також напрями і способи її функціонування.
5. Охарактеризуйте основні шляхи політогенезу. Відповідь аргументуйте.
6. Здійсніть порівняльний аналіз концепцій влади.
7. Типологізуйте атрибутивні концепції влади.
8. В чому суть реляційних теорій влади?
9. Поясніть зміст новітніх постструктуралістських концепцій влади.
10. Покажіть специфічні риси політичної влади.

11. Назвіть основні риси ресурсів влади, а також поясніть у чому полягає особлива роль економічних та інформаційних ресурсів політичної влади.
12. Яке співвідношення між політичною владою і державною? Відповідь аргументуйте.
13. Що означає поняття «легітимність політичної влади», наведіть конкретні приклади проведення заходів по легітимації політичної та державної влади.
14. Проаналізуйте відомі Вам типи легітимності влади.
15. Виділіть види та типи влади і охарактеризуйте традиційні форми політичної влади.
16. Поясніть значення концепції поділу влади як системи стримувань і противаг та покажіть роль законодавчої, виконавчої й судової влади в структурі державної влади.
17. Що таке суб'єкт політичної влади? Як і в яких концептуальних підходах щодо розуміння сутності влади тлумачеться це поняття.
18. Що входить у поняття “фаховість” влади в сучасних умовах? На Ваш вибір, проаналізуйте професійні здібності діючих політичних лідерів.
19. Охарактеризуйте сучасні тенденції в розвитку політичної влади як у світі загалом, так і в Україні зокрема.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

1. Походження влади і її джерела.
2. Поведінкові концепції влади.
3. Концепція раціональної бюрократії М. Вебера.
4. Проблема влади у З. Фрейда.
5. Проблеми політичної влади в Україні на сучасному етапі державотворення

ЛІТЕРАТУРА:

- Авторханов А. Технология власти .- М, 1991.
- Амелин В. Н. Власть как общественное явление // Социально-политические науки.-1991.-№2.
- Болл Т. Власть // Политические исследования.-1993.-№5.
- Бульбенюк С. Психологічний вияв атрибутивних властивостей (форм) політичної влади // Політичний менеджмент. – 2012. - № 1 – 2.
- Дегтярев А. А. Политическая власть как регулярный механизм социального общения //Полис.-1996. - №3.
- Энтин Л. М. Разделение властей. Опыт современных государств. – М., 1995.
- Каспэ С. И. Империи: генезис, структура, функции: формы политической власти // Полис. – 1997/ - №5.
- Козюбра М. Державна влада: межі здійснення та форма організації (політико-правові аспекти) // Українське право. – 2015. – № 1 (2).
- Краснов Б. Теория власти и властных отношений // Соц.-полит. журнал.- 1994.-№3-6.
- Кравченко Ю., Чечель В. Легітимність політичної влади і можливість її досягнення // Політологічні читання.-1993.-№2.
- Ледяев В. Г. Власть: концептуальный анализ // Полис.-2000.-№1.

Рассел Б. Власть. Новый социальный анализ.-К.,1996.

Сумбатян Ю. Г Концепции разделения властей: история и современность //Вест. Моск Ун-та. -2000.-Серия 12. - №2.

Фетисев А. С. Политическая власть: проблемы легитимности // Соц.-полит. журнал. – 1993. - №3.

Халипов В.Ф. Власть. Основы кратологии.-М.,1995.

Халипов В. Ф. Энциклопедия власти. – М., 2015

ТЕМА: 4 Просторово-часові та динаміко-статистичні характеристики політики.

ПЛАН

1. Проблема можливості об'єктивного бачення політики.
2. Ціннісні орієнтири і владні регулятиви в структурі політичного життя.
3. Просторово-часовий континуум політичної сфери. Мікро-макро-мегаполітика.

Основні поняття: політична сфера, об'єктивний вимір політики, просторово-часовий континуум політичної сфери, політичний простір, політичний час, мікро- макро- мега-політика, політичні цінності .політичні норми, політичний порядок, політичні зміни.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Чи можливим є об'єктивний аналіз політики? Відповідь аргументуйте.
2. Охарактеризуйте структуру об'єктивного виміру політики.
3. У чому полягає особливість норм, які регулюють владні відносини в суспільстві?
4. Яку роль відіграють політичні установки в житті суспільства?
5. Дайте визначення поняття “політичний простір”.Здійсніть порівняльний аналіз політичного простору із простором фізичним та географічним.
6. З'ясуйте особливості локальної, регіональної та глобальної політики.
7. Охарактеризуйте основні підходи щодо з'ясування специфіки політичного простору.
8. Що таке політичний час? У чому полягає його відмінність від часу календарного та фізичного?
9. Здійсніть порівняльний аналіз лінійного та циклічного типів соціального часу.
10. У чому полягає особливість есхатологічного часу? Відповідь аргументуйте.
11. Порівняйте поняття “політична статика” і “політична динаміка”.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

1. Ш.-Л. Монтеск'є про взаємозв'язок між оптимальною формою правління і масштабами територіального простору держави.

2. П. Сорокін і П. Бурдьє про розмежування категорій соціального і політичного, фізичного та географічного простору.

ЛІТЕРАТУРА:

- Андреев С. С. Политическое время и политическое пространство // Социально-политические науки.-1993.-№3.
- Бурдьє П. Социальное пространство: поля и практики / Сост. и общ. пер. с фр. и послесл. Н. А. Шматко. Ч. 1. – СПб., 2007
- Давыдов А. А. Геометрия социального пространства (постановка проблемы) // Социологические исследования.-1996.-№8.
- Демидов А. И. Порядок как политическая ценность // Политические исследования.-1992.-№3.
- Зайончковський Ю.В., Фірсова Л. В. Глобальний політичний простір: постмодерністський погляд // Сучасне суспільство. – 2020. – Вип. 1 (20).
- Ильин М. В. Очерки хронополитической типологии: Основы хронополитики.- М.,1995.
- Коврига С. Детермінанти політичного простору // Соціально-гуманітарні проблеми людини. – 2010. – 4.
- Мухаев Р. Т. Теория политики: Учебник для студентов вузов.-М.,2005.
- Прохоренко И.Л. О методологических проблемах анализа современных политических пространств // Полис.- 2012. – № 6.
- Тихонравов Ю. В. Геополитика: Учебное пособие.-М.,1998.
- Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко К.,2004.
- Чальцова О. М. Просторові виміри публічної політики // Актуальні проблеми політики. – 2015. – Вип. 56.
- Щербинин А. И. Политический мир во времени и пространстве // Политические исследования.-1994.-№6.
- Якубін О. До концептуалізації політичного часу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ntsaphil.univ.kiev.ua/web/pages/literature/Jacubin%20O.pdf>.

ТЕМА: 5. Сутність та структура суб'єктивного виміру політики. Політична свідомість. Політична ідеологія.

ПЛАН

1. Специфіка суб'єктивного виміру політики.
2. Політична свідомість як суб'єктивна рефлексія і актуальне орієнтування в полі політики.
3. Практично-перетворююча активність соціальних суб'єктів і політичні відносини. Концепція “раціонального вибору” політичних дій.
4. Політичні інститути і соціальне спілкування. Концепція “нового інституціоналізму”.
5. Поняття політичної ідеології: її сутнісні риси, рівні та функції.

6. Основні та альтернативні ідейно-політичні течії сучасності.

Основні поняття: суб'єктивний вимір політики, політична свідомість, політичні відносини, соціальні суб'єкти, політичні інститути, політична соціалізація, політична поведінка, політична ідеологія, ідейно-політичні течії.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. З'ясуйте структуру суб'єктивного виміру політики.
2. Розкрийте суть політичної свідомості як форми відображення політичного буття та її обумовленість історичними, національними, соціально-економічними й культурними чинниками розвитку суспільства.
3. Проаналізуйте емоційно-психологічні сторони політичної свідомості.
4. Які фактори вплинули на особливості формування політичної свідомості населення західних областей України?
5. Чим відрізняється централістська й децентралістська типологія політичної свідомості?
6. Чим характерна науково-теоретична політична свідомість?
7. Чи є відмінність у політичній свідомості населення західного й східного регіонів України? У чому вона проявляється?
8. Визначте суть політичної ідеології та класичних уявлень про неї?
9. Охарактеризуйте структуру та функції політичної ідеології.
10. Дайте характеристику основних ідейно-політичних течій сучасності, виділивши їх характерні риси та особливості.
11. Визначте, які політичні ідеології переважають у регіонах України? Охарактеризуйте їх.
12. У чому полягає концепція “кінець ідеології” Д.Белла?
13. Чим відрізняється ідеологія соціалістів від ідеології соціал-демократів?
14. В чому полягає суть концепції “раціонального вибору” політичних дій?
15. Охарактеризуйте теорію “нового інституціоналізму”.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

1. Політична свідомість як відображення політичного життя суспільства.
2. Динаміка політичної свідомості сучасного українського суспільства.
3. Причини та джерела основних ідеологій.
4. Сутність ідеології українського державотворення.

ЛІТЕРАТУРА:

Белл Д. Конец идеологии // Новое время.-1990.-№27.

Бова А. Лібералізм і консерватизм як основні політичні ідеології посттоталітарного суспільства // Молода нація.-1997.-№6.

Воронкова В. Консерватизм // Політологічні читання. – 1992. - №2.

Воронкова В. Лібералізм // Політологічні читання. – 1992. - №2.

- Гавриленко І. Чи потрібна державі ідеологія? // Віче. – 1996. - №4.
- Гаджиев К. С. Политическое сознание или политическая культура? // Кентавр.-1991.-№4.
- Гаджиев К. Политическая идеология: концептуальный аспект. // Вопросы философии. – 1998. - №12.
- Галкин А. Фашизм – его сущность, корни, признаки и формы правления. // Политические исследования.-1995. - №2.
- Гарбузов В. Консерватизм: понятие и типология // Политические исследования .-1995.-№4.
- Гелей С. Консерватизм у політичній практиці сучасної України // Українські варіанти. – 1998. – №1.
- Головаха Є. Особливості політичної свідомості // Політологічні читання.-1992.- №1.
- Голобуцький О., Кулик В. Консерватизм – ідеологія порядку, стабільності, добробуту. – К., 1995.
- Грин Д., Шапиро И. Объяснение политики с позиции теории рационального выбора: Почему так мало удалось узнать? // Полисс.-1994.-№4.
- Дьоміна О. С. Політична ідеологія як духовний регулятор суспільно-політичного розвитку // Грані. – 2015. - № 12/1 (128).
- Колісніченко А. Політична ідеологія: сутність, функції та чинник міжнародної політики // Емінак. - 2018. - № 4(2).
- Консерватизм: Антологія/Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий.-К.,1998.
- Матц У. Идеология как детерминанта политики в эпоху модерна // Политические исследования.-1992.-№1-2.
- Мигул І. Політичні ідеології: порівняльний аналіз. – К.,. 1997.
- Милза П. Что такое фашизм / /Политические исследования.-1995.-№2.
- Миллер А. И. Национализм как теоретическая проблема // Политические исследования.-1995.-№6.
- Мокс К. Большевизм, фашизм, национал-социализм - родственные феномены? //Вопросы философии.-1998.-№7.
- Націоналізм: антологія/Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий.-К.,2000.

Сергеенко П. А. Массовое политическое сознание: проблемы формирования и развития.-К.,1991.

Сич О. Соціально-консервативний націоналізм. – Івано-Франківськ, 2019.

Фармер М. Рациональный выбор: теория и практика // Политические исследования -1994.-№3.

Череденко А.П. Политическое сознание и политическая культура.-К.,1990.

ТЕМА: 6. Макрополітична структура суспільства: теоретичні моделі та інституціональні компоненти.

ПЛАН

1. Теоретичні моделі політичної організації: еволюції і типи.
2. Класичні концепції політичної системи. Сутність і функції політичної системи.
3. Підсистеми в макрополітичній структурі.
4. Типологія політичних систем.
5. Сучасні постсистемні підходи до макрополітики.

Основні поняття: політична система суспільства, політична організація, політична структура суспільства, інституціональна підсистема, ідеологічна підсистема, комунікативна підсистема, нормативна підсистема, культурна підсистема, демократія, тоталітаризм, авторитаризм, теорії політичної системи.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Охарактеризуйте основні етапи еволюції уявлень про макрополітичну структуру суспільства.
2. Дайте визначення політичної системи та охарактеризуйте класичні уявлення про неї в політичній думці.
3. Порівняйте моделі політичної системи Д. Істона і Г. Алмонда. Визначте спільне та відмінне.
4. У чому полягає суть та особливість концепції політичної системи К. Дойча?
5. Проаналізуйте взаємодії політичної системи з економічною, соціальною правовою та іншими суспільними структурами.
6. Охарактеризуйте основні структурні елементи політичної системи.
7. Визначте критерії, за допомогою яких можна класифікувати політичні системи.
8. Як Ви розумієте перехідний тип політичних систем?
9. Що означає змішаний тип політичної системи?
10. Визначте головні елементи демократичної, авторитарної і тоталітарної політичних систем.
11. Назвіть основні функції політичної системи.
12. Визначте основні відмінності політичних систем України й Росії.
13. Чому необхідна подальша реформа політичної системи України? Відповідь аргументуйте.

14. З'ясуйте суть сучасних постсистемних підходів до макрополітики.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ:

1. Структурний функціоналізм як методологічна основа теорії політичної системи.
2. Порівняльний аналіз концептуальних моделей політичних систем Д. Істона, Г. Алмонда.
3. Концепція політичної системи Т. Парсонса.
4. Концепція “соціального і політичного поля” П. Бурд’є.
5. Теорія “нового інституціоналізму” (Д. Марч, Д. Олсен, П. ді Маджіо).
6. Політична система України: проблема становлення та розвитку.

ЛІТЕАТУРА:

- Авксентьева Т.Г., Бакіров В.С., Герасіна Л.М., Довбня О.М., Калиновський В.Б., Литвиненко О.В. Порівняльна політика. Основні політичні системи сучасного світу. — Х., 2008.
- Анохин М. Г. Политические системы: адаптация, динамика, устойчивость.- М.,1996.
- Андреев С. С. Политическая система и политическая организация общества // Социально-политические науки.-1992.-№1.
- Белов Г. .А. Политическая система // Кентавр.-1995.-№2.
- Белов Г. А. Функции политической системы // Кентавр.-1995.-№3.
- Борисов В. К.Теория политических систем.-М.,1991.
- Гавриленко І. Політична система суспільства // Політологічні читання.-1993.- №1.
- Головенкин Е. Н. Системный подход: эволюция и его применимость в современной политической теории // Вестник РУДН, серия Политология. – 2016. - № 1.
- Гурбич О.С. Теоретичні засади світ-системного аналізу // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2010. – № 912: сер. “Питання політології”, вип. 17.
- Журавський В. С. Політична система України: проблеми становлення і розвитку. Правовий аспект.-К.,1999.
- Каменская Г. В., Родионов А. В. Политические системы современности.- М.,1994.
- Лузан А, Політична система // Політологічні читання.-1993.-№1.
- Ключник Р. М. Криза у політичній системі: проблеми методологічного дослідження // Вісник Дніпропетровського університету. – 2015. - № 2.
- Кудряченко А.І., Бебик В.М., Бортніков В.І., Гаврилук О.Р., Горбатенко В.П. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії / А. І. Кудряченко (заг.ред.). — К., 2007.
- Неліпа Д. В. Системний аналіз в політології. Навч. посіб. – К., 2009.
- Політична система сучасного суспільства: навчальний посібник / [В. В. Мадіссон, Т. І. Кадлубович, Д. С.Черняк, Н. В. Пархоменко] – К., 2015.

Політична система сучасної України: особливості становлення тенденції розвитку./ За ред. Ф. М. Рудича .-К.,1998.

Політична система України: проблеми становлення і розвитку: монографія / {В. С. Великочий, М. А. Генік, Г. О. Дичківська та ін. }; За ред. В. І. Кафарського.-К.,2008.

Рудич Ф.М., Балабан Р.В., Ганжуров Ю.С., Дергачов О.П., Зеленько Г.І., Кононенко Н.В. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні: навч. посіб. для студентів ВНЗ. — К.: Либідь, 2008.

Сенистабан Л. Политические системы и организации.//Диалог.-1993.-№10-12.

Сенистабан Л. Политические системы и легитимность // Диалог.-1993.-№4.

Фарукшин М. Х. Политическая система общества // Соц.-политич. науки.-1992.-№1.

Фісун О. Типології політичних систем: основні підходи // Політ. менеджмент. — 2005. — N 5.

Якушик В. Політична система та політичний режим // Політична думка.-1994.-№1.

ТЕМА: 7. Держава як інститут політичної системи.

ПЛАН:

1. Поняття, ознаки і функції держави. Різноманітність концептуальних підходів до визначення держави.
2. Типологія держав.
3. Правова соціальна держава.
4. Становлення самостійної держави в Україні: основні проблеми та тенденції.

Основні поняття: держава, державна влада, територія, населення, монархія, абсолютна монархія, конституційна монархія, республіка, президентська республіка, парламентська республіка, федерація, конфедерація, унітарна держава, правова держава, громадянське суспільство.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Дайте розгорнуте визначення держави як політичного інституту..
2. Розкрийте основні теорії виникнення і розвитку держави.
3. З'ясуйте місце держави в політичній організації суспільства.
4. Визначте основні елементи держави та охарактеризуйте її функції.
5. Проаналізуйте основні критерії, за якими здійснюється типологія сучасних держав.
6. Назвіть відмінності між правовою і поліційною державами.
7. Чи всяка правова держава є соціальною? Відповідь аргументуйте.
8. Які принципи взаємовідносин законодавчої і виконавчої гілок влади в президентських, парламентських та президентсько-парламентських республіках?
9. Назвіть спільні і відмінні риси між парламентською республікою і парламентською монархією.

10. Проаналізуйте розвиток державності в Україні з точки зору утвердження правової держави.
11. У якому співвідношенні перебувають громадянське суспільство та правова держава? Відповідь аргументуйте.
12. Назвіть нові тенденції в розвитку сучасних держав.
13. Охарактеризуйте структурні елементи громадянського суспільства.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

1. Еволюція уявлень про походження держави.
2. Правова держава: сутність і функції.
3. Соціальна держава: суть та основні інститути.
4. Порівняльний аналіз основних моделей федерації.
5. Концепції української державності в поглядах М. Грушевського та В. Липинського: порівняльний аналіз.

ЛІТЕРАТУРА:

- Білинський А. Держава і суспільство. Партнерство заради стабільності // Віче.-1995.-№12.
- Беляєва М. В. Системно-структурні зв'язки політичної системи суспільства та політичної функції держави // Університетські наукові записки. - 2006.
- Гоббс Томас. Левиафан или материя, форма и власть государства церковного и гражданского: Соч. в 2т.-М.,1991.-Т.2.
- Денисенко В. М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії.-Львів,1997.
- Касьян В. Суверенітет від бажаного до дійсного // Віче.-1994.-№2.
- Клімова Г. П., Клімов О. В. Держава в політичній системі суспільства // Гуманітарний часопис. - 2006. - № 3
- Мамут Л. Государство: полюсы представлений // Общественные науки и современность.-1996.-№3.
- Мироненко П. В. Форма правління: політологічні трансформації на зламі століть: монографія. – К., 2014.
- Оганян Г. Держава – господар чи вічний сторож? // Віче.-1993.-№3.
- Панчишин А. В. Держава та політична система суспільства: деякі аспекти співвідношення // Держава і право. — Випуск № 52. — 2011.

- Пахарев А. Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні. Навчальний посібник. – К., 2011
- Підпригорщук Я. Соціальна держава // Розбудова держави.-1996.-№9.
- Рабынович П. Основи загальної теорії держави та права.–К.,1999.
- Романюк А. Монархія // Українські варіанти.–1998.–№2.
- Рутар С. Держава як основний елемент політичної системи (методологічні аспекти) // Розбудова держави.–1993.–№7.
- Рябов С. Політологічна теорія держави.–К.,1996.
- Салтовський О.І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя).-К.,2002.
- Тарасов Э. И. Государство как институт политической системы // Социально-политический журнал.–1994.-№2.
- Тимошенко В.І. Правова держава.–К.,1994.
- Ткаченко В. Довгий шлях до громадянського суспільства // Політ. думка.-1998.-№9.
- Удовиченко В. Соціальна держава: пошук оптимально прийнятної моделі соціально-економічного розвитку // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. - №1.
- Ходаківський М. Громадянське суспільство і національна держава // Віче.-1998.-№9.
- Шабо Ж.-Л. Государственная власть: конституционные пределы и порядок осуществления // Полис.-1993.-№3.
- Якушик В. М. Государство переходного типа (вопросы теории). – К., 1991.
- Якушик В. М. Різноманітні форми правління // Філософська та соціологічна думка.–1990.-№10.

ТЕМА: 8. Недержавні інститути в макрополітичній структурі суспільства.

ПЛАН

1. Поняття, природа і типологія недержавних інститутів.
2. Партії як політичні інститути: генеза, розвиток, ознаки та роль у політичному житті.

3. Класичні теорії політичних партій і партійних систем. Проблема типологізації.
4. Групи тиску: поняття, суспільні функції та типологія діяльності.

Основні поняття: політична партія, кадрова партія, масова партія, структура партій, функції партій, партійні фракції, партійні блоки, партійна система, типи партійних систем.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Дайте розгорнуте визначення партії як політичного інституту.
2. Які етапи генезису політичних партій у світовій історії?
3. Визначте головні ознаки партії.
4. Назвіть основні функції політичних партій.
5. Охарактеризуйте класичні теорії політичних партій.
6. Назвіть критерії типологізації партій. Поясніть чому спрямованість політичних програм виступає найбільш важливим критерієм їх класифікації.
7. Порівняйте особливості кадрових і масових партій.
8. Що спільного та відмінного між ліберальними і консервативними партіями?
9. Зробіть класифікацію сучасних політичних партій в Україні.
10. Охарактеризуйте чинники, що зумовлюють утворення партійних систем та виділіть основні типи партійних систем.
11. Здійсніть порівняльну характеристику типологій партійних систем М. Дюверже та Дж. Сарторі.
12. Назвіть етапи формування партійної системи сучасної України.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

1. У джерел партології: Дж. Брайс, Р. Міхельс, М. Острогорський.
2. Порівняльний аналіз партійних систем країн СНД.
3. Формування багатопартійної системи в Україні.
4. Лобізм як політична практика.
5. Виникнення та історія українських політичних партій.

ЛІТЕРАТУРА:

- Базовкін Т., Кремінь В. Партії та громадські об'єднання .-України.-К., 1994.
- Білоус А. Виборче законодавство і партійна система України в порівнянні з деякими країнами ЄС і Східної-Європи // Нова політика.-1999.-№1.
- Гонюкова Л. Політичні партії як інститут державної політики. — К., 2009
- Группы интересов // Полисс.-1992.-№5-6.
- Кафарський В. І. Політичні партії та групи тиску: проблеми взаємовідносин та правового регулювання // Університетські наукові записки. – 2006. – № 2 (18).
- Джордан Г. Группы давления, партии и социальные движения: есть ли потребность в новых разграничениях // МЭМО.-1997.-№1.
- Журавлева Л. К. Политические партии и партийные системы // Социально-полит. журн.-1996.-№3.

- Коломойцев В. Ф. Парии в зеркале западной политологии // Государство и право.-1995.-№10.
- Кочетков А. П. Политические партии и партийные системы // Вестник Моск. универ, серия 12. Полит. науки.-1998.-№6.
- Кужелюк Ю. Українські політичні партії: тенденції сучасного розвитку // Українські варіанти.-1998.-№3-4.
- Кузьо Т. Багатопартійна система в Україні: проблеми і конфлікти // Політологічні читання.-1993.-№3.
- Кулик А. Посттоталитарные партии в политическом процессе: методология исследования // МЭМО.-1994.-№2-3.
- Михельс Р. Социология политической партии в условиях демократии (главы из книги) // Диалог.-1990.-№1,3,5,7,9,11,13,15,18.
- Примуш М. Політичні партії: взаємодія з інститутами політичної системи // Віче. – 2000. - №4.
- Пушкарева Г. В. Партии и партийные системы // Социальн.-полит. журн.-1993.-№ 9.
- Радченко Л. М. Групи інтересів та їх вплив на політичний процес // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2011. – Вип. 6
- Танчер В., Карась О., Кучеренко О. Політичні партії та рухи в світлі “ситуації постмодерну”.-К.,1997.
- Шведа Ю. Партійна система України на шляху до поляризованого плюралізму // Українські варіанти.-1998.-№3-4.
- Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій і партійних систем: Навч. посібник. - Львів,2004.
- Шведа Ю. Р. Політичні партії: Енциклопедичний словник.-Львів,2005.

ТЕМА: 9. Концептуальні підходи і механізми функціонування політичного процесу.

ПЛАН

1. Сутність і типологія політичних процесів.
2. Структура і актори макрополітичного процесу.
3. Механізм випрацювання і здійснення державної політики. Процес прийняття державних рішень.

Основні поняття: політичний процес, рівні політичного процесу, характер, види політичного процесу, локальний, глобальний процес, революція, реформа, повстання, бунт, путч, маніфестація, політична участь, політичне функціонування, структура, функції політичних процесів, політичні рішення, типи політичних рішень, концепції політичного процесу та політичних рішень.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Використовуючи різні підходи, дайте визначення політичного процесу.

2. Характеризуючи зміст політичного процесу, порівняйте політичну участь і політичне функціонування.
3. Яке місце займає політична діяльність у загальній структурі форм людської діяльності?
4. Назвіть основні види політичних процесів.
5. Як співвідносяться між собою категорії “політичний процес” та “політична стабільність”?
6. Яке місце і яка роль людини в розгортанні політичного процесу в державі?
7. Проаналізуйте співвідношення та логіку формування понять “політична активність”, “політична участь”, “політична діяльність”.
8. Яке місце розподілу влад у структурі політичного процесу?
9. З’ясуйте структуру макрополітичного процесу.
10. Які особливості має розвиток політичного процесу в Україні в її перехідний період?
11. Використовуючи різноманітні критерії, типологізуйте політичні рішення.
12. Визначте особливості прийняття рішень в кризових ситуаціях.
13. Проаналізуйте конкретне політичне рішення з точки зору основних категорій аналізу політичних рішень: ситуації, центру, процесу, прийняття, реалізації, висновків.
14. Охарактеризуйте концепції прийняття політичних рішень.
15. Опишіть специфіку прийняття фундаментальних і локальних рішень в Україні.
16. Спробуйте визначити ефективність політичних рішень, спрямованих на зміну характеру політичної ситуації в Україні.
17. Опишіть відомі Вам моделі державного управління.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

1. Сучасні концепції політичного процесу.
2. Типологія політичних процесів.
3. Теорія соціальної дії М. Вебера.
4. Г. Саймон про теорію раціонального вибору.

ЛІТЕРАТУРА:

- Андреев С. С. Политическое движения и политические процессы // Социально политические науки.-1991.-№8.
- Абизов В. Є., Кремень В.Г. Політичне рішення: механізм прийняття.–К., 1995.
- Бевз А. Політичний процес в Україні: традиції й інновації політичної модернізації // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. – 2011. – Вип. 6.
- Волинський А. Стадії політичного процесу. Політико-правові основи класифікації // Політ. менеджмент.-2004.-№1.

- Володенков С. В. Модели динамики политических процессов в условиях переходного периода // Вестник Моск. Ун-та.-Серия 12.-1999.-№6.
- Гончаров Д. В. Теория политического участия. – М., 1997.
- Гурне Б. Державне управління. – К., 1993.
- Долженков О. Тіньовий аспект політичного процесу в Україні: феномен адміністративно-економічних планів // Людина і політика.-2000.-№ 2.
- Журавский В. Политический процесс в Украине: анализ, поиски, решения. – К., 1995.
- Журавський В. Політичні об'єднання України як суб'єкти політичного процесу // Нова політика.-1996.-№ 1.
- Інституціональні особливості та технології сучасних політичних процесів: курс лекцій і метод. матеріалів до модуля навч. дисципліни / уклад. Е. А. Афонін, В. М. Козаков. - К., 2008
- Князев В. М. Соціальна технологія та управління політичними процесами в Україні. – К., 1995.
- Новакова О.В., Пашина Н.П. Політичні процеси та політичні відносини. – К., 2016.
- Райт Г. Державне управління. – К., 1994.
- Салмин А. М. Политический процесс и демократия. // Социально-политические науки. – 1991. - №6.
- Сучасні суспільно-політичні процеси у світі та Україні: монографія / авт. колектив: Т. Л. Нагорняк, М. В. Примуш, М. А. Польовий, та ін. – Вінниця, 2019.
- Фармер М. Рациональный выбор: теория и практика. // Политические исследования.-1994.-№3.
- Цветков В. В. Державне управління: основні фактори ефективності.–Харків, 1996.
- Шверн Р. Теория рационального выбора: универсальное средство или экономический империализм? // Вопросы экономики.–1997.-№7.
- Этциони А. Политические процессы и моральные побуждения // Вопросы философии.-1995.-№10.

ТЕМА: 10. Політичні режими.

ПЛАН

1. Поняття і сутність політичного режиму.
2. Методи державного управління в структурі політичного режиму.
3. Типологія політичних режимів.

Основні поняття: політичний режим, тип політичного режиму, демократичний політичний режим, тоталітарний політичний режим, фашизм, диктатура, сталінізм, авторитарний політичний режим, військова диктатура.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Дайте визначення політичного режиму.
2. Як співвідносяться поняття “політична система” і “політичний режим”?
3. Чи можна ототожнювати “політичний режим” і “режим правління”?
4. Яке значення ідеології для характеристики політичного режиму?
5. У чому відмінність між демократичним і недемократичним політичним режимом?
6. Охарактеризуйте відомі Вам підтипи демократичного політичного режиму.
7. Що Ви розумієте під демократичним авторитаризмом?
8. Розкрийте ознаки авторитарного режиму.
9. З’ясуйте у чому полягає особлива роль держави як елемента політичного режиму?
10. Дайте визначення політичних режимів, які мали місце в історії України.
11. Охарактеризуйте політичний режим сучасної України.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

1. Джерела тоталітаризму.
2. Багатогранний авторитаризм: основні різновидності авторитарного режиму в сучасному світі.
3. Політичний режим в Україні на сучасному етапі.
4. Політичний режим як умова політичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

- Андреев С. С. Политический режим и политическая демократия // Социально-политические науки.—1992.—№2-3.
- Арендт Х. Истоки тоталитаризма.—М., 1996.
- Арон Р. Демократия и тоталитаризм.—М., 1993.
- Джилас Милован. Лицо тоталитаризма.—М., 1992.
- Желю Желев. Фашизм. Тоталитарное государство.—М., 1992.

Кармазіна М., Бевз Т., Ротар Н. Регіональні політичні режими в Україні: підстави формування, специфіка функціонування, особливості трансформації. – К., 2018.

Лейпхард А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование.,-М.,1997.

Литвин В. С. Політичні режими сучасності: інституційні та процесуальні виміри аналізу: навч. посібник. – Львів, 2014.

Основи демократії. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. А.Ф. Колодій. Третє видання, оновлене і доповнене. — Львів, 2009.

Рудич Ф. Політичний режим в Україні: спроба політологічного аналізу // Політ. менеджмент. — 2011. — N 2.

Тимчук О. Л. Політико-правові особливості сучасних авторитарних політичних режимів // Вісник Запорізького національного університету. – 2009. - № 2.

Трубайчук А., Розумнюк В. Три іпостасі тоталітаризму. // Нова політика.–1998.-№4.

Фридрих К., Бжезинский З. Тоталитарная диктатура и автократия.–М., 1991.

Цыганков А. П. Современные политические режимы: структура, типология, динамика.–М., 1995.

Шипунов Г. Авторитарний політичний режим: теоретико-методологічні підходи до визначення // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. – 2014. – Випуск 5.

Якушик В. Політична система і політичний режим. // Політична думка.–1994.-№1.

Якушик В. Різновиди політичних режимів. // Віче.–1995.-№9.

Ярош Б. До проблеми теорії та специфіки тоталітаризму // Наук. вісн. ВДУ. Право. Політологія.-1997.

Ярош Б. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30-50-ті роки ХХст.-Луцьк.,1995

ТЕМА: 11. Агенти політичних відносин.

ПЛАН

1. Поняття агента політичних відносин.
2. Основні підходи щодо інтерпретації суб'єктів і об'єктів політики.
3. Види політичних агентів.

Основні поняття: політичні відносини, об'єкти і суб'єкти політики, агенти політики, макро і мікрополітичні актори, види політичних агентів, політична соціалізація.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. З'ясуйте відмінності в поняттях “суб'єкти і об'єкти політики”, “політичні актори”, “агенти політики”.
2. Порівняйте організаційно-інституціональний та соціально-редуктивний підходи щодо визначення активних учасників політичного життя.
3. Охарактеризуйте типологію політичних суб'єктів, запропоновану Г. Алмондом і Г. Пауеллом.
4. Опишіть класифікацію політичних агентів Д. Розенау.
5. Проаналізуйте, які якості характеризують поняття “політична людина”.
6. Якими основними ознаками відрізняється “людина тоталітарного суспільства” від “людини демократичного суспільства”?
7. Чим різняться “політичний” і “громадський” діяч?
8. Проаналізуйте специфіку прояву людського фактору на перехідному етапі розвитку України.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

1. Неформальні інститути як суб'єкти політики.
2. Г. Лассуел про особистість як визначальний суб'єкт політичного процесу.
3. Транснаціональні організації як актори макрополітики.

ЛІТЕРАТУРА:

- Алексеева Т. А. Личность и политика в переходной период: проблемы личности и власти // Вопросы философии.-1998.-№7.
- Гнатюк М М. Міжнародний актор та політична суб'єктність у дискурсі реалістського і ліберального підходів // Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. - 2014. - Т. 160.
- Гристайн Ф. Личность и политика // Социально-политические науки.-1991.-№10.
- Бурдые П. Социология политики.-М.,1993.
- Ильин М. В., Коваль А, И. Личность и политика: «кто играет короля» // Полис.-1991.-№6.
- Кадлубович Т. І. Людина і політика: Навчальний посібник. – К., 2011.

- Карват М. Политическая субъективность больших социальных групп, политических организаций и индивидов: Модель объяснения. // Элементы теории политики. / Под. Ред. Макаренко В. П.-Ростов-на-Дону, 1991.
- Кисельов С. Міра свободи індивіда в державі // Політичний менеджмент.-2003.- №3.
- Личность и политика // Социально-политические науки.-1991.-№6.
- Мясников Ю. Г. Субъекты политики // Социально-политические науки.-1993.- №5-6.
- Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги.-К.,1994.-т.1-2
- Рубан О. Особистість як феномен: проблема самореалізації // Розбудова держави.-1997.-№2.
- Фоломеєв М. Політичні актори як дійові сили політичного процесу: проблема концептуалізації // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: філософія, соціологія, політологія. – 2012. – Т. 3.

ТЕМА:12. Виборчий процес.

ПЛАН

1. Сутність, функції та технологія виборів
2. Стадії виборчого процесу та їх характеристика
3. Типи виборчих систем та їх вплив на політичні інститути
4. Виборчий процес України в контексті еволюції виборчої системи

Основні поняття: вибори; виборчий процес; депутат; електорат; виборчий округ; абсентеїзм; виборчий ценз; виборчий метр; виборче право; виборча система; мажоритарна виборча система; пропорційна виборча система; змішана виборча система.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Дайте визначення понять “політичні вибори”, “виборча система”, “абсентеїзм”.
2. Назвіть головні принципи та функції виборів у демократичному суспільстві.
3. Здійсніть типологію виборів, використовуючи різноманітність критеріїв.
4. Охарактеризуйте етапи виборчого процесу.
5. Як Ви розумієте поняття “пасивне виборче право”?
6. Що таке виборча система?
7. Назвіть відомі Вам типи виборчих систем.
8. Чим відрізняються пропорційна та мажоритарна виборча система?
9. У чому полягає еволюція виборчої системи України?

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

1. Абсентеїзм: поняття, ознаки, форми.
2. Порівняльний аналіз основних типів виборчих систем.
3. Виборча система України.
4. Основні способи формування виборчого іміджу кандидата в депутати.

ЛІТЕРАТУРА:

- Балабан Р. В. Теорія виборчої системи. – К., 2007.
- Бучин М., Федорій І. Порівняльний аналіз основних виборчих систем: проблема вибору оптимальної моделі виборчої системи для України у плані дотримання демократичних принципів виборів // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр. — Львів, 2008. — Вип. 21
- Игнатов В. Г., Кутырев Н. П., Кислицын С. А. и др. Технология избирательных кампаний. - М., 2004.
- Кіс І. Виборчі системи та їх політичні наслідки // Нова політика. – 1996. - №2-3.
- Климкова І. І, Остапенко М. А. Вибори і виборчі системи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. — К., 2011.
- Ковлер А. И. Основы политологического маркетинга. (Технология и организация избирательных компаний). – М., 1993.
- Мазур О. Г. Виборчі системи: світовий досвід. – Луганськ, 1999.
- Михайлова Д. С. Досвід виборчих систем України в політико-правовому аспекті // Політичне життя. - 2018. - № 4.
- Підготовка і проведення виборчих кампаній / Автор-укладач В.О.Наумов- 2-ге вид. - К., 2002
- Поліщук І. Виборчий процес як детермінанта сучасної політики // Політ. менеджмент. — 2005. - № 3.
- Почепцов Г. Виборчий імідж // Нова політика. – 1998. - № 3.
- Рябов С. Політичні вибори. – К., 1998.
- Таагепера Р., Шугарт М. С. Описание избирательных систем // Полис. –1997. - №3.
- Федорів Х. І. Поняття виборчої системи та її характеристика // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. – 2012. – № 3(19).
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. – Львів, 2010.
- Щедрова Г. П. Виборча система України в контексті трансформаційного розвитку суспільства // Політологічні записки: Збірник наукових праць. Вип. 1(11). – Сєверодонецьк, 2015.
- Яковлева, Н. І. Динаміка змін системи виборів народних депутатів України / Н. І. Яковлева // Вісник НТУУ “КПІ”. Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. – 2017. – № 1/2 (33/34).

ТЕМА:13. Світовий політичний процес.

ПЛАН

1. Міжнародний політичний процес: поняття, основні концептуальні засади аналізу, закономірності та тенденції на початку ХХІ ст.
2. Політичні аспекти глобальних проблем сучасності.

Основні поняття: міжнародна політика, міжнародні відносини, міжнародні організації, міжнародні конфлікти, війна, мир, ізоляціоналізм, глобалізм, світові

держави, баланс сил, анексія, дипломатія, політична стабільність, національні інтереси, міжнародні структури, міжнародна арена, міжнародна безпека, глобальні проблеми.

Запитання та завдання для перевірки знань:

1. Дайте визначення понять “міжнародні відносини”, “міжнародна політика”, “зовнішня політика”.
2. Охарактеризуйте сучасні політичні теорії міжнародних відносин.
3. Розкрийте поняття “національні інтереси”. У чому суть національних інтересів України?
4. У чому, на Вашу думку, полягає новизна сучасної геополітичної ситуації?
5. Як Ви розумієте поняття “Євразійський синдром”?
6. У чому полягають геополітичні прорахунки України за роки незалежності?
7. Як Ви розумієте принцип сили на міжнародній арені?
8. Визначте найбільші загрози, які стоять перед людством? Обґрунтуйте черговість.
9. Розкрийте взаємозалежність зародження і розв’язання глобальних та регіональних проблем.
10. Які Ви знаєте міжнародні організації? Яка їхня роль у збереженні миру та міжнародної безпеки?
11. На яких засадах, на Вашу думку, повинні будуватись відносин між Україною і Росією, країнами Заходу? Відповідь обґрунтуйте.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

1. Теорія катастроф і глобальні проблеми сучасності.
2. Міжнародна безпека і глобальний політичний процес.
3. Постблокова геополітика: плюси і мінуси.
4. Україна в геополітичному інтер’єрі кінця ХХ – поч. ХХІ ст.
5. Сучасні теорії міжнародних відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

- Абалкина И. Л. Экологические конфликты: Поиск решений через посредника // США-Канада.-1999.
- Арнольд В. И. Теория катастроф.-М.,1990.
- Василенко С. Європейський вибір української геополітики // Людина і політика.- 2000.-№2.
- Герасимчук Т.Ф. Методологічні та концептуальні основи дослідження міжнародних відносин // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. — Вип. 10. — 2008.
- Глобальні проблеми і загальнолюдські цінності. – М, 1990.
- Глобалізація і сучасний міжнародний процес: Монографія / За заг. ред. Б.І. Гуменюка, С.О. Шергіна. — К., 2009.
- Костенко Ю. Національна безпека // Розбудова держави.-1996.-№11.
- Кулагин В. Современные теории международных отношений. // Международная жизнь. – 1998. - №1.

- Мадіссон В., Шахов В. Глобальні проблеми та національний інтерес у зовнішній політиці // Політологічні читання.-1993.-№4.
- Маддівсон В., Шахов В. Політологія міжнародних відносин.-К.,1997.
- Мальський М.З., Мацях М.М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. — 3-те вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2011.
- Міжнародні відносини та зовнішня політика України: підручник / [Ю. В. Пунда, І. П. Козинець, В. С. Клименко та ін.]. – К., 2020.
- Ніколаєв Є.Об'єднуючий регіоналізм // Політ. менеджмент.-2004.-№4.
- Основи політичної науки. Част. 4.: Міжнародна політика /Б. Кухта та ін.- Львів,1993.
- Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. — К., 2015.
- Радионова И.А. Глобальные проблемы современности.-М.,1995.
- Рябов С. Теорія міжнародної політики // Політологічні читання.-1995.-№1.
- Тишкун Ю. До проблеми змістового наповнення терміна «світова політика» // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2014. – Вип. 26.
- Циганков П.А. Міжнародні відносини як особливий вид суспільних відносин // Політологічні читання.-1992.-№2.
- Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій // Філософська і соціологічна думка.-1996.-№1-2.
- Хозин Г .С. Джеймс Розенау: взгляд на внешнюю политику // Социально-политические науки.-1991.-№3.
- Шергин С. Мировой порядок: концепции и реальности // Политика и время.- 1997.-№1.
- Эльянов А. Глобализация и догоняющее развитие // Мировая экономика и международные отношения.-2004.-№1.

ТЕМА: 14. Модернізація і транзит.

ПЛАН

1. Особливості політичних трансформацій в контексті стабільної динаміки і стійкого розвитку.
2. Концепції модернізації як теоретична модель інтерпретації політичного розвитку.
3. Транзитологія як наука про перехід до демократії. Теорії та моделі перехідного процесу.
4. Модернізаційний процес в сучасній Україні.

Основні поняття: політична трансформація, політична модифікація, політична модернізація, перехідний період, доганяюча модернізація, часткова модернізація, третя хвиля демократизації, політична транзитологія.

Запитання і завдання для перевірки знань:

1. Дайте розгорнуте визначення поняття “політична модернізація” та прослідкуйте основні етапи розвитку політичної модернізації.

2. Назвіть типи політичної модернізації.
3. Охарактеризуйте основні теорії модернізації.
4. Дайте визначення понять “атимодернізація” та “контрмодернізація”.
5. З’ясуйте роль політичної модернізації в процесі вироблення консенсусної політичної культури.
6. Дайте визначення поняття “політична транзитологія”.
7. Охарактеризуйте основні теорії політичної транзитології
8. З’ясуйте особливості модернізаційного розвитку України.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

1. Специфіка модернізації в умовах постіндустріалізму.
2. “Золотий закон” політичного розвитку А де Токвіля.
3. “Імітаційна модернізація” (аналіз досвіду розвитку СРСР).
4. Концепції політичної модернізації.
5. Політична модернізація і проблема вироблення консенсуальної політичної культури.
6. Теорії транзитології.
7. Модернізаційний процес в Україні: основні проблеми та умови їх вирішення.

ЛІТЕРАТУРА:

- Бергер Д. Модернизация и традиция в современном Китае // Полис.-1995.-№5.
- Воронов І.О. Демократичний транзит: політико-владні трансформації. — К.: Генеза, 2006.
- Вонсович С. Дескрипція засад політичної транзитології // Вісник Прикарпатського університету. Політологія. - 2013. - Вип. 6-7.
- Горбатенко В. П. Політична модернізація і місцеве самоврядування // Правова держава. Щорічник наукових праць.-К., 1996.-Вип.7.
- Купряшин Г. П. Кризисы модернизации // Кентавр.-1994.-№3.
- Купряшин Г. П. Политическая модернизация.-М.,1991.
- Куц Г. М. Ліберальні трансформації політичного простору. – Х.,2011.
- Парлюк В. Політична модернізація в Україні: основні проблеми вирішення // Політичний менеджмент. – 2013. - № 1-2.
- Распопов Н. П. Политическое развитие и модернизация.-Нижний Новгород, 1994.
- Романюк О. «Кінець транзитології» чи криза її первісної парадигми? // Політичний менеджмент. – 2007. – № 2
- Ростоу Д. Переходы к демократии: попытка динамической модели // Полис.-1996.-№5.
- Сенченко О. А. Політична модернізація як фактор формування демократичного іміджу України // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Вип. 48.
- Сморгунов Л. В. Методологические проблемы сравнительного исследования третьей волны демократизации // Вест. Моск. ун-та. Сер. 12. Политические науки.-1997.-№5.
- Пшевцовский А. Переходы к демократии // Путь.-1993.-№3.

- Федотова В. Теорії соціальної модернізації та євроазійство // Політична думка.- 1995.-№2-3.
- Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века; пер. с англ. – М., 2003.
- Холод В. Політична модернізація: згусток протиріч // Політичний менеджмент. – 2006. - № 5.
- Шевель І. П. Політична модернізація: сутність, теорії, розвиток, порівняльно-соціологічний аналіз // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. - 2018. - Вип. 2.
- Шипунов Г. Особливості становлення транзитології як напряму політичної науки // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2006. – Вип. 17.

ТЕМА: 15. Контрольна робота

Завдання для контрольної роботи формуються на основі тематики семінарських занять та тестових запитань.

Контрольні тести

1. У якій країні політологія стала вперше викладатися як навчальна дисципліна?
  - а) Великобританії; б) Німеччині; в) Франції; г) США.
2. Американська асоціація політичної науки створена у:
  - а) 1857 р.; б) 1871 р.; в) 1880 р.; г) 1903 р.
3. Коли розпочала викладатися політологія в Україні?
  - а) 1989 р.; б) 1990 р.; в) 1996 р.; г) 2000 р.
4. Структуру політології складають:
  - а) політичні принципи; б) політичні норми; в) політичні ресурси; г) політичні інститути.
5. Ф.Лейбер розпочав читати курс лекцій з політичної теорії в Колумбійському коледжі у:
  - а) 1857 р.; б) 1871 р.; в) 1896 р.; г) 1903 р.
6. Вища школа політичної науки відкрита в Колумбійському університеті у:
  - а) 1857 р.; б) 1871 р.; в) 1880 р.; г) 1896 р.
7. Філософський етап становлення політології як науки тривав з:
  - а) античності – до перш. полов. XIX ст. ; б) античності – до нового часу; в) середньовіччя – до відродження; 7) античності - до відродження.
8. Філософський етап становлення політології як науки тривав з:
  - а) античності – до перш. полов. XIX ст. ; б) античності – до нового часу; в) середньовіччя – до відродження; г) античності - до відродження.
9. Емпіричний етап становлення політології як науки тривав з:
  - а) античності – до серед. XIX ст.; б) античності – до нового часу; в) серед. XIX ст. – до сучасності; г) серед. XIX ст. - до закінчення Другої світової війни.
10. Пліуралістичний підхід щодо з'ясування предмету політичної науки набув поширення у:
  - а) Німеччині; б) Франції; в) Великобританії; г) США.

11. Чотири етапи становлення української політології виділив:
  - а) В. Бебик; б) І Лисяк-Рудницький; в) В. Потульницький; г) Б.Гаврилишин.
12. Із запропонованого переліку функцій виберіть ту, що відповідає політології:
  - а) правова; б) оборони і національної безпеки; в) управління; г) прогностична.
13. Класичний етап еволюції методів вивчення політики тривав з:
  - а) античності – до серед. ХІХ ст.; б) античності – до нового часу; в) серед. ХІХ ст. – до сучасності; г) серед. ХІХ ст. - до закінчення Другої світової війни.
14. Державоцентристський етап еволюції уявлень про політику тривав з:
  - а) античності – до серед. ХІХ ст.; б) античності – до середньовіччя; в) античності – до серед. ХVІІ ст.; г) античності – до серед. ХХ ст.
15. Метою політики є:
  - а) влада.; б) політичні інтереси; в) сила, право, мораль; г) політичні переконання.
16. До атрибутівних концепцій влади зараховують:
  - а) реляційні теорії влади; б) потенційно-вольові; в) інтеракціоністські; г) комунікативні.
17. Плутократичний шлях політогенезу – це:
  - а) посилення ролі вождя та його військової дружини; б) концентрація влади в руках родоплемінної аристократії; в) нагромадження окремими общинниками матеріальних багатств та посилення завдяки цьому своєї влади; г) посилення впливу президента.
18. Соціально-евдемонічний тип легітимності влади виділив:
  - а) Є. Вятр; б) М. Вебер; в) К .Маркс; г) М. Дюверже.
19. Макрополітика – це:
  - а) політична взаємодія держав та інших соціальнополітичних об'єднань на рівні континентів; б) діяльність суб'єктів на національно-державному рівні; в) планетарний масштаб взаємодії політичних суб'єктів; г) передмова політичного життя.
20. Вперше розмежування політичного простору із фізичним і географічним здійснили:
  - а) К. Маркс і Ф. Енгельс; б) Д. Істон і Г. Алмонд; в) П. Сорокін і П. Бурдьє; г) Х. Аренд і Ю. Хабермас.
21. До якого типу соціального часу відноситься рух держави по колу?
  - а) лінійного; б) циклічного; в) прискореного; г) есхатологічного.
22. Біхевіористський напрям розглядає владу як:
  - а) певний тип поведінки; б) досягнення певних цілей; в) набір певних інструментів, за допомогою яких вона здійснюється; г) структуру відносин між тими, хто управляє і ким управляють.
23. Соціально-евдемонічна легітимність влади –це її здатність:
  - а) реалізувати поставлені цілі; б) підвищувати життєвий рівень населення; в) забезпечувати високу участь населення у політичних процесах; г) ефективно функціонувати завдяки відомих політиків.

24. Рушійною силою політики є:
а) інтереси; б) право; мораль; г) суб'єкти.
25. У межах якої концепції політика не має меж у суспільстві?
а) анархістської; б) ліберальної; в) кейнсіанської; г) тоталітарної.
26. У межах якої концепції політика має не чітко окреслені, "плаваючі" межі у суспільстві?
а) анархістської; б) ліберальної; в) кейнсіанської; г) тоталітарної.
27. До статистичних рис політики відносяться:
а) політичні лозунги; б) політичні заклики; в) політичні емоції; г) конституції.
28. Термін "політика" має:
а) грецьке походження; б) латинське походження; в) англійське походження; г) французьке походження.
29. У обіг термін "політика" ввів:
а) Платон; б) Полібій; в) Ціцерон; г) Арістотель.
30. Політична система є підсистемою:
а) держави; б) нації; в) суспільства; г) соціально-класової структури.
31. Першим етапом еволюції уявлень про макрополітичну структуру суспільства є:
а) теологічний; б) державо-центристський; в) системний; г) соціоцентристський.
32. Автором праці "Політична система" є:
а) Т. Парсонс; б) Д. Істон; в) К. Дойч; г) Г. Алмонд.
33. Автором функціональної моделі політичної системи вважають:
а) Д. Істона; б) Т. Парсонса; в) К. Дойча; г) Г. Алмонда.
34. Автором праці "Нерви управління. Моделі політичної комунікації і контролю" є:
а) С. Хантінгтон; б) А. Тойнбі; в) Г. Алмонд; г) К. Дойч.
35. Яка з характеристик відрізняє громадянське суспільство від держави:
а) колективізм; б) асоціативність; в) примус; г) ієрархія.
36. Форма державного правління, у якій політична влада повністю зосереджена в руках керівника держави й передається у спадок, називається:
а) обмежена монархія; б) абсолютна монархія; в) диктатура; г) теократична монархія.
37. У різних політичних вченнях форма держави, де правлять найкращі:
а) олігархія; б) меритократія; в) медіакратія; г) аристократія.
38. Принцип виборчого права, який означає наявність у кожного виборця однакової з іншими кількості голосів при голосуванні називається:
а) опосередкованим; б) загальним; в) рівним; г) прямим.
39. Якій функції політичної свідомості відповідатиме вплив на політичні процеси і політичне життя суспільства?
а) прогностичній; б) оціночній; в) пізнавальній; г) регулюючій.
40. Який тип політичної свідомості виділяють за орієнтацією на характер політичної діяльності?
а) ліберальний; б) етатистський; в) реформістський; г) демократичний.

41. Автором праці “Джерела тоталітаризму” є:
а) К. Фрідріх; б) З. Бжезінський; в) Д. Арон; г) Х. Арендт.
42. Хто започаткував теорію легітимності влади?
а) Г. Гегель; б) М. Вебер; в) Т. Парсонс; г) К. Дойч.
43. Термін "поліархія" ввів у науковий обіг:
а) Р. Даль; б) К. Поппер; в) Р. Міхельс; г) М. Вебер.
44. Хто ввів у політичну науку поняття “групи інтересів”, а політику розглядав як “результат взаємодії груп”?
а) Ч. Мерріам; б) Й. Шумпетер; в) Р. Дарендорф; г) А. Бенті.
45. Автором “золотого закону” політичного розвитку є:
а) А. Токвіль; б) М. Вебер; в) Т. Парсонс; г) Г. Алмонд.
46. Участь у референдумах, демонстраціях – це:
а) форми політичного функціонування; б) форми політичної участі; в) фази прийняття політичних рішень; г) рівні розгортання політичних конфліктів.
47. Авторами транзитологічних теорій є:
а) Д. Аптер, А. Сміт; б) І. Пригожин, Г. Ніколіс; в) Г. Гердер, С. Верба; г) Д. Ростоу, Ф. Шміттер.
48. Легітимність політичної влади заснована на вірі в особливі якості лідера називається:
а) раціонально-бюрократичною; б) традиційною; в) національно-патріотичною; г) харизматичною.
49. Назвіть, хто із наведених мислителів першим вжив термін “політична культура”:
а) Платон; б) Ш.-Л. Монтеск’є; в) Г. Гердер; г) Д. Істон.
50. Для якого типу політичної культури відсутні загальнозначимі політичні цінності?
а) тоталітарної; б) фрагментарної; в) інтегрованої; г) демократичної.

Програмові вимоги до курсу:

1. Загальна теорія політики і політологія: проблема предмету дослідження.
2. Політика як об'єкт і предмет наукового пізнання. Логіка досліджень.
3. Формування методологічного інструментарію аналізу політичних явищ.
4. Типологія методів дослідження політики.
5. Еволюція уявлень про політику: основні етапи і парадигми.
6. Політика як соціальна реальність, її основні сутнісні характеристики.
7. Влада як явище суспільного життя.
8. Концепції влади.
9. Генеза і природа публічної влади: структура, ресурси, функції, типологія та механізм здійснення.
10. Поняття демократії: витоки, основні історичні форми, типологія, роль в політичному житті суспільства.
11. Концепції демократії.
12. Об'єктивний вимір політики: сутність і структура.
13. Просторово-часовий континуум політичної сфери. Мікро-, макро-, мегаполітика.
14. Сутність і структура суб'єктивного виміру політики.
15. Політична свідомість як суб'єктивна рефлексія і актуальне орієнтування в полі політики.
16. Практично-перетворююча активність соціальних суб'єктів і політичні відносини. Концепція „раціонального вибору” політичних дій.
17. Політичні інститути і соціальне спілкування. Концепція „нового інституціоналізму”.
18. Поняття політичної ідеології.
19. Лібералізм та неолібералізм як політичні течії сучасності.
20. Місце і роль консерватизму та неоконсерватизму в політичному житті.
21. Теорія „наукового соціалізму” і суспільна практика.
22. Сучасний соціал-демократизм.
23. Екстремізм як політична течія: сутність, види та роль у політиці.
24. Теоретичні моделі макрополітичної організації суспільства: еволюція і типи.
25. Системна модель політичної системи Д. Істона.
26. Функціональна модель політичної системи Г. Алмонда.
27. Інформаційно-кібернетична модель політичної системи К. Дойча.
28. Сутність, структура та функції політичної системи.
29. Типологія політичних систем.
30. Сучасні постсистемні підходи до макрополітики: теорія „структурації” А. Гіденса, концепції „соціального політичного поля” П. Бурдьє, „новий інституціоналізм” (Д. Марч, Д. Олсен, П. ді Маджіо).
31. Поняття, ознаки і функції держави. Різноманітність концептуальних підходів до визначення держави.
32. Типологія держав.
33. Правова соціальна держава.

34. Поняття, природа і типологія недержавних інститутів.
35. Партії як політичні інститути: генеза, розвиток, ознаки та роль в політичному житті.
36. Класичні теорії політичних партій.
37. Типологія політичних партій і партійних систем. Критерії оцінки ефективності.
38. Групи тиску: поняття, суспільні функції та технологія діяльності.
39. Лобізм як політична практика.
40. Політичний процес: сутність, структура, концептуальні підходи.
41. Типологія політичних процесів.
42. Суть і роль управління в суспільно-політичному житті. Проблема типологізації.
43. Механізм здійснення державної політики.
44. Політичні рішення: поняття, структура, функції, типологія.
45. Концепції і моделі прийняття політичних рішень.
46. Поняття і сутність політичного режиму.
47. Типологія й динаміка політичних режимів.
48. Методи державного управління в структурі політичного режиму.
49. Поняття агента політичних відносин. Основні концептуальні підходи щодо інтерпретації суб'єктів і об'єктів політики.
50. Види політичних агентів.
51. Політична еліта: характерні ознаки, типологія, значення.
52. Теоретичне обґрунтування елітаризму, класичні концепції еліт.
53. Природа і сутність політичного лідерства. Соціальна роль і функції лідера.
54. Типологія політичного лідерства та її критерії.
55. Теорії політичного лідерства.
56. Сутність і функції виборів. Виборча інженерія.
57. Види виборчих систем.
58. Міжнародний політичний процес: поняття, основні концептуальні засади аналізу, закономірності та тенденції.
59. Геополітичні доктрини сучасності.
60. Політичні аспекти глобальних проблем.
61. Поняття політичних змін. Структурні компоненти моделей соціально-політичних змін.
62. Основні підходи щодо визначення природи політичних змін.
63. Типологія політичних змін та її критерії.
64. Проблема стабільності політичного розвитку, концепція „стійкого розвитку.”
65. Політична криза: сутність, типологія, роль у політиці.
66. Політичний конфлікт: поняття, форми, моделі, типи і функції.
67. Сучасні теорії конфлікту.
68. Специфіка прояву та розв'язання конфліктів у тоталітарній та демократичних системах.

69. Міжнародні конфлікти, їх особливості: насильницькі та ненасильницькі засоби впливу в практиці світової політики.
70. Поняття, сутність та типологія політичних модернізацій.
71. Теорії політичної модернізації.
72. Теорії транзитології.
73. Проблема політичного прогнозування. Теорія синергетики.
74. Політична культура: сутність, типологія, функції.
75. Культура як умова і середовище політичної життєдіяльності.

Орієнтовна тематика курсових робіт:

1. Політика як соціальне явище.
2. Еволюція уявлень про політику: основні етапи і парадигми.
3. Методика дослідження політичного життя суспільства.
4. Макс Вебер як класик західної політології.
5. Теорія поділу влади в політичній науці.
6. Проблема влади у політичних працях З. Фрейда та К. Юнга.
7. Теорії політичної влади.
8. Генеза і сутність політичної влади.
9. Політична влада і мораль: проблема співвідношення.
10. Сучасні теорії демократії.
11. Пряма і представницька демократія: порівняльний аналіз.
12. Моделі демократичної трансформації у світі.
13. Референдум як критерій непосредної демократії.
14. Економічна і політична демократія: проблема взаємозв'язку.
15. Просторово-часовий континуум політичної сфери.
16. Політичні концепції Р. Арона.
17. Трансформація політичної свідомості в Україні на перехідному етапі.
18. Порівняльний аналіз сучасних політичних ідеологій.
19. Політична доктрина лібералізму.
20. Неоліберальні тенденції в сучасному світі.
21. Комуністичні соціально-політичні доктрини.
22. Ідеологія сучасної соціал-демократії і „шведська модель соціалізму”.
23. Консерватизм як політична теорія і політична практика.
24. Неоконсерватизм як політична теорія і політична практика.
25. Екстремізм: сучасна ідеологія і практика.
26. Порівняльний аналіз моделей політичної системи Д. Істона, Г. Алмонда та К. Дойча.
27. Проблема типологізації політичних систем.
28. Плюралістична політична система: суть і форми.
29. Держава як універсальний політичний інститут.
30. Теорії походження держави: різноманітність підходів.
31. Проблеми формування правової держави в Україні.
32. Президентство як форма політичного правління.
33. Концепція української державності в творах В. Липинського.
34. У джерел партології: Дж. Брайс, Р. Міхельс, М. Острогорський.
35. Партія як інститут макрополітичної структури суспільства.
36. Класифікація політичних партій в політології.
37. Партійні системи: стуність та типологізація.
38. Проблеми федеративного і конфедеративного устрою.
39. Лобізм: поняття і умови існування.
40. Політичний процес: мікро і макропідходи.
41. Сучасні концепції політичного процесу.
42. Моральні цінності в політичній діяльності.

43. Концепції прийняття політичних рішень.
44. Ніколо Маккіавеллі – теоретик політичної науки.
45. Політичний режим – проблема ефективності.
46. Феномен тоталітаризму в дослідженнях західних і вітчизняних політологів.
47. Методи державного управління в структурі політичного режиму: проблема типології.
48. Суб'єкт і об'єкт політичної діяльності.
49. Класичні теорії еліт (В. Паретто, Г. Моска, Р. Міхелс.)
50. Політичний елітизм в українській політичній думці.
51. Сучасні концепції еліт.
52. Теорії політичного лідерства.
53. Політична еліта України: проблеми становлення.
54. Проблеми ефективності виборчих систем.
55. Виборча система України: проблеми становлення і розвитку.
56. Політичні аспекти глобальних проблем людства.
57. Німецька школа геополітики.
58. Американські геополітичні доктрини.
59. Геополітичний напрям в українській політології.
60. Політична криза: компоненти і шляхи подолання.
61. Сучасні теорії конфлікту.
62. Концепції політичної модернізації.
63. Теорії транзитології в політичній науці.
64. Політичні конфлікти: зміст та форма.
65. Політична опозиція: способи діяльності та функціональне значення.
66. Політика і гласність: тенденція і взаємозв'язок.
67. Елітарні концепції Д. Донцова.
68. Політична доктрина В. Липинського.
69. Особливості політичної культури командно-адміністративної системи.
70. Проблеми типології політичної культури в сучасній політичній науці

Рекомендована література:

1. Балабан Р. В. Теорія виборчої системи. – К., 2007.
2. Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. – К., 2000
3. Бебик В.М. Основи теоретичної та практичної політології: Підручник.-К., 1994.
4. Білоус А.О. Політико-правові системи: світ і Україна: Навч. посібник.- К.,1997.
5. Брегеда А.Ю. Основи політології.-К.,1997.
6. Бурдые П. Социология политики. – М., 1993.
7. Боднар А. Элементы теории политики. – Ростов-на-Дону, 1991.
8. Бодуен Ж. Вступ до політології. – К., 1995.
9. Ващенко К.В. Общая конфликтология.-Харьков, 2001.
- 10.Воронов І.О. Демократичний транзит: політико-владні трансформації. — К.: Генеза, 2006.
- 11.Вегеш М., Щадей М. Зарубіжні футурологічні концепції на межі тисячоліть: порівняльний аналіз.-Ужгород, 2003.
12. Веймер Д.Л., Вайнінг Е.Р. Аналіз політики: концепції і практика. – К., 1998.
13. Вятр Є. Сициология политических отношений. – М., 1979.
- 14.Гаджиев К.С. Введение в политическую науку.-М.,1997.
15. Галанова С.Г., Фролова М.А. Современная западная политическая теория (на примере англо-американской и французской политологических школ). – М., 1993.
16. Ганнел Д. Политическая теория: эволюция отрасли. // Вестник МГУ. Сер.12. Соц-пол. исслед. – 1993. - №1.
17. Гелей С.Д.,Рутар С. М. Основи політології: Навч. посібник.-К.,1999.
18. Герасимчук Т.Ф., Киридон А.М.,Троян С.С. Концептуальні основи теорії політики: Навчальний посібник.-Рівне,2008.
19. Глобалізація і сучасний міжнародний процес: Монографія / За заг. ред. Б.І. Гуменюка, С.О. Шергіна. — К., 2009.

20. Гонюкова Л. Політичні партії як інститут державної політики. — К., 2009
21. Горбатенко В.П., Бутовська І,О. Політичне прогнозування: Навч. посібник.- К.,2005.
22. Дегтярєв А.А. Основы политической теории. – М., 1998.
23. Денисенко В. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії.-Львів, 1997.
24. Зеркин О.П. Основы политологии: Курс лекций.-Ростов-на Дону, 1999.
25. Інституціональні особливості та технології сучасних політичних процесів: курс лекцій і метод. матеріалів до модуля навч. дисципліни / уклад. Е. А. Афонін, В. М. Козаков. - К., 2008
26. Іщенко М. П. Методологічні основи розвитку політології. – Черкаси, 2002.
27. Кадлубович Т. І. Людина і політика: Навчальний посібник. – К., 2011.
28. Кармазіна М., Бевз Т., Ротар Н. Регіональні політичні режими в Україні: підстави формування, специфіка функціонування, особливості трансформації. – К., 2018.
29. Климкова І. І. Вибори і виборчі системи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. — К., 2011.
30. Коблеч Г.К. Політика: Основні концеп. в суспіл. науках / Пер. з англ. О.Дем'янчука.-К.,2004.
31. Ковлер А.И. Основы политического маркетинга.(Технология организации избирательных кампаний).-М.,1993.
32. Кудряченко А.І., Бебик В.М., Бортніков В.І., Гаврилюк О.Р., Горбатенко В.П. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії / А. І. Кудряченко (заг.ред.). — К., 2007.
33. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідери.- 2-е видання, перероблене і доповнене.-Львів,1997.
34. Куц Г. М. Ліберальні трансформації політичного простору. – Х.,2011.
35. Лазоренко О.В., Лазоренко О.О. Теорія політології. - К., 1996.
36. Леслі А. Пал. Аналіз державної політики.-К.,1999.

37. Литвин В. С. Політичні режими сучасності: інституційні та процесуальні виміри аналізу : навч. посібник. – Львів, 2014.
38. Мазур О.Г. Виборчі системи : світовий досвід.-Луганськ,1999.
39. Мальський М.З., Мацях М.М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2011.
40. Міжнародні відносини та зовнішня політика України: підручник / [Ю. В. Пунда, І. П. Козинець, В. С. Клименко та ін.]. – К., 2020.
41. Мухаев. Р. Т. Теория политики: учебник для студентов вузов, обучающихся по гуманитарно-социальным дисциплинам и специальности «Международные отношения».-М., 2005.
42. Мадісон В.В.,Шахов В.А. Політологія міжнародних відносин: Навч. посібник.-К.,1997.
43. Неліпа Д. В. Системний аналіз в політології. Навч. посіб. – К., 2009.
44. Новакова О.В., Пашина Н.П. Політичні процеси та політичні відносини. – К., 2016.
45. Основи демократії. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. А.Ф. Колодій. Третє видання, оновлене і доповнене. — Львів, 2009.
46. Основи політичної науки: курс лекцій /за ред. Б.Кухти, ч.2: Політичні процеси, системи та інститути. – Львів, 1997.
47. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Авт. Колектив: М. Бессонова, О. Бірюкова, С. Боднарук та ін.; За заг. ред А. Колодій.-К.,2002.
48. Парсонс Вейн Публічна політика: Вступ до теорії й практики аналізу політики: Пер. з англ.-К.,2006.
49. Политический словарь: Учебн. пособие / Под ред.В.Ф, Халипова.-М.,1995.
50. Політична система сучасної України: особливості становлення,тенденції розвитку / Редкол.: Ф.М. Рудич.-К.,1998.
51. Політична система України: проблеми становлення і розвитку. Монографія / В.С. Великочий, М.А. Генік, Г.О. Дичківська та ін.: За ред. В.І. Кафарського.- К.,2008.

52. Политология: Учебник для вузов / Под. ред. М.А. Василюка.-М.,1999.
53. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка.– 2-е вид., доп. і перероб.-К., 2004.
54. Політологія: Навч. посібник для вузів / Упоряд. та ред. М. Сазонов.-Харків,1998.
55. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка.-К.,2003.
56. Пойченко А.М. Політика: теорія і технологія діяльності. – К., 1996.
57. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. — К., 2015.
58. Пугачёв В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию.-М.,1995.
59. Рікер П. Навколо політики. – К., 1995.
60. Рудич Ф.М., Балабан Р.В., Ганжуров Ю.С., Дергачов О.П., Зеленько Г.І., Кононенко Н.В. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні: навч. посіб. для студентів ВНЗ. — К.: Либідь, 2008.
61. Рябов С.Г., Томенко М.В. Основи теорії політики. – К., 1996.
62. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави.-К.,1996.
63. Салтовський О.І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя).-К.,2002.
64. Скиба та ін. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. – К., 1998.
65. Сучасні суспільно-політичні процеси у світі та Україні: монографія / авт. колектив: Т. Л. Нагорняк, М. В. Примуш, М. А. Польовий, та ін. – Вінниця, 2019.
66. Українська політологія: витoki та еволюція: Навч посібник / За ред. Ф.М. Кирилюка.-К.,1995.
67. Халипов В.Ф. Власть: основы кратологии.-М.,1995.
68. Халипов В.Ф. Власть: Кратологический словарь.-М.,1997.

69. Хто є хто в європейській та американській політичній науці: Малий політологічний словник / Б. Кухта, А. Романюк, М. Поліщук; За ред. Б. Кухти.-Львів,1997.
70. Чилкот Рональд Х. Теории сравнительной политологии. В поиска парадигмы / Пер. с англ.-М.,-2002.
71. Шайгородський Ю. Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу. – К., 2009.
72. Шаповал В.М. Вищі органи сучасної держави: Порівняльний аналіз.-К.,1995.
73. Шаповал В.М. Зарубіжний парламентаризм.-К.,1993.
74. Шведа Ю.Р. Теорія політичних партій і партійних систем: Навч. посібник.- Львів,2004.
75. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. – Львів, 2010.
76. Яблонський В., Латко Я. Сучасні політичні партії України: Довідник.- К.,1999.
77. Ярош. Б. О., Ярош О. Б. Загальна теорія політики.-Луцьк., 2005.